

Handleiding

Marian Geurtsen
Bisdom Rotterdam
April 2011

“De nacht licht op als de dag,
het duister zal helder zijn als het licht.”
Psalm 139

Inhoudsopgave

Vooraf

I Wat is Allerzielen in 't Licht

Schets

Doelstelling

Doelgroep

II Organisatie

Inrichting organisatie

Taakplan Stuurgroep

Taakplan werkgroep Publiciteit

Taakplan Werkgroep Inrichting

Taakplan Werkgroep Catering

Taakplan ritueelbeheerders

III Onderdelen van het inrichtingsplan

A Aankleding en verlichting

Lichtplan

Overige aankleding

Muziek

Catering

gastvrouwen en -heren

B Rituele mogelijkheden

1) Stiltekapel

2) Litanie voor de gestorvenen

3) Klaagmuur

4) Kaarsen versieren

5) Als een bloem op het veld

6) Je naam staat geschreven...

7) Op een witte steen

8) Zegen van het graf

Bijlagen:

1 Voorbeelden inrichtingsplan Leimuiden 2010

2 Voorbeeld van plattegrond Oudewater

3 Voorbeeld begroting Allerzielen in 't Licht

4 Algemene planning

5 Lijst van Bijbelse teksten

6 Recept voor kruiskesbroodjes

Vooraf

Hoe deze handleiding te gebruiken?

In deze handleiding treft u verschillende documenten aan die samen een uitgangspunt vormen om Allerzielen in 't Licht te vieren op de (katholieke) begraafplaats.

Hoofdstuk I bevat algemene informatie, achtergronden bij de viering van Allerzielen en een schets van hoe het evenement eruit zal zien. Dit deel dient ter verheldering van de viering van Allerzielen in 't Licht voor de werkgroep en de parochie.

Hoofdstuk II bevat een draaiboek, met daarin een organisatieschema van werkgroepen, taakomschrijvingen voor elke werkgroep, een stappenplan en een tijdsplan. Deze taakomschrijvingen kunnen met een zekere flexibiliteit toegepast op en aangepast worden aan de eigen situatie.

In hoofdstuk III staan ideeën voor de invulling van Allerzielen in 't Licht. De ideeën omvatten:

- inrichting en aankleding van de begraafplaats
- rituele vormen en 'gedenkaanleidingen' waarmee de begraafplaats gevuld kan worden.

Deze ideeën zijn niet exclusief bedoeld; nieuwe ideeën kunnen eraan toegevoegd worden, ideeën uit deze handleiding kunnen weggelaten worden. Wanneer men ervoor kiest om de ideeën in dit boek te gebruiken, hecht ik eraan dat ze ook op deze wijze worden benoemd en gebruikt.

Allerzielen in 't Licht is een missionaire activiteit van de katholieke parochie. Daarom is het van belang dat de christelijke (katholieke) visie op leven en dood herkenbaar is en blijft in de aangeboden vormen van gedenken. Hiermee wordt rekening gehouden in de keuze van nieuwe rituele vormen, in de aankleding van de begraafplaats, in de teksten die eventueel gebruikt worden om rituelen te begeleiden of die in de aankleding van de begraafplaats een rol spelen.

Marian Geurtsen
April 2011

I Wat is een Allerzielen in 't Licht

Schets van Allerzielen in 't Licht op een begraafplaats

Allerzielen in 't Licht vindt plaats op een avond op of rond 2 november. Tijdens Allerzielen in 't Licht is de begraafplaats open van bijvoorbeeld 19 tot 22 uur. Mensen kunnen gedurende de hele avond in en uitlopen. Ze blijven zo lang als ze willen en maken zelf een keuze uit de activiteiten die aangeboden worden. Het geheel ademt een sfeer van rust, sereniteit en van respect. Het nodigt uit om stil te staan bij de dood en bij de gestorvenen zonder dat de sfeer somber wordt. Jong en oud worden aangesproken om mee te doen aan de rituelen voor zover dat in hun vermogen ligt en aansluit bij hun eigen rituele expressie.

Inrichting

De begraafplaats is sfeervol aangekleed met een combinatie van levend vuur en elektrische verlichting. Er zijn plaatsen waar men even kan zitten en men kan iets warm te drinken krijgen. Betekenisvolle plaatsen op de begraafplaats, zoals de kapel of een beeld van een engel, worden extra in het licht gezet.

Omdat uitdrukkelijk ook bezoekers uitgenodigd zijn die niet naar een graf kunnen gaan (wanneer hun gestorvene elders begraven is of wanneer er om een andere reden geen graf is), zijn er ook enkele collectieve gedenkplaatsen ingericht, waar men kaarsen kan branden, steentjes kan leggen, namen kan opgeven om voor te bidden.

Bijbelteksten en poëzie verspreid over de begraafplaats geven betekenis aan het gedenken. Zoals "Ik vergeet jou nooit. Ik heb je in mijn handpalm gegrift" (Jes 49, 15-16) Of: "Wie de dood overwint zal ik een wit steentje geven waarop een nieuwe naam staat die niemand kent, behalve degene die het ontvangt." (Op 2,17) Of: "Hij vertrouwt je toe aan zijn engelen, die over je waken waar je ook gaat. Hun handen zullen je dragen, je voet zul je niet stoten aan een steen. (Ps 91, 11-12)

Er zijn gastvrouwen en -heren die bezoekers wegwijs maken in alle gedenkmogelijkheden. Ook dienen zij als luisterend oor wanneer bezoekers hun verhaal willen delen. Er zijn musici die voor passende sfeermuziek zorgen.

Activiteiten

De activiteiten kunnen onderscheiden worden in gedenken bij de individuele graven en gedenken op speciaal voor deze avond opgezette gedenkplaatsen. Mensen worden uitgenodigd om aan beide mee te doen.

Bij de *gedenken op de individuele graven* kan men denken aan

- een kaars aansteken op het graf zetten

- een grafzegen laten doen door een pastor of een vrijwilliger van de parochie
- bloemen op het graf neerleggen in een vorm die betekenisvol is voor mensen
- een samenkomen bij een graf, door de naasten zelf vormgegeven (bijvoorbeeld van een groepje jongeren bij het graf van een omgekomen leeftijdgenoot; of van een familie bij het graf van oma)

Bij de *collectieve gedenkplaatsen* kan men denken aan:

- een processie vanuit de plaatselijke kerken (waar een Allerzielenviering wordt gehouden) naar de begraafplaats toe;
- een verhalenvertelhoek waar een verteller vanuit bijbelse verhalen perspectief biedt op leven en dood en leven na de dood;
- lichtrituelen en kaarsen branden.
- een kaars aansteken in de kerkhofkapel bij een kruisbeeld of een andere betekenisvol element
- kaarsen versieren die naar keuze bij het graf geplaatst kunnen worden, op een collectieve gedenkplaats aangestoken kunnen worden, of meegenomen naar huis;
- witte stenen beschrijven met de naam van de gestorvene, en deze stenen neerleggen bij een centraal monument;
- een grote handpalm waarin namen geschreven kunnen worden;
- een gebedenmuur, waar mensen briefjes kunnen ophangen met daarop een voorbede voor hun gestorvene;
- bloembollen potten op een collectief bloembollenperk
- een zangersgroep waar mensen namen kunnen opgeven, zodat voor deze mensen een gebed wordt gezongen.

Betekenis

Enkele rode draden die door al deze activiteiten lopen, zijn:

- het opnieuw present stellen van de gestorvenen (door hun namen te zingen, door hun namen te schrijven, door verhalen en herinneringen op te halen);
- het aanbevelen van de gestorvenen bij God (door hun namen op te nemen in een gezongen litanie, door gebedenbriefjes, kaarsen aan te steken, witte stenen neer te leggen; de graven opnieuw te zegenen);
- het vormgeven van geloof in een leven na dit leven: kaarsen die de overwinning van het licht op de dood symboliseren; bloembollen die onder de grond gestopt worden, maar in het voorjaar zullen opkomen en tot bloei komen, ballonnen die naar de hemel rijzen; een gebedsmuur als

“aards adres” van de hemel; en door bijbelse verhalen over leven en dood te vertellen.

Reacties van bezoekers

“Normaal ga je alleen naar het graf, nu heb ik heel bijzondere gesprekken met andere mensen gehad. Als je in de supermarkt bekenden tegenkomt, vraag je niet zo gauw naar hun verlies.”

“Ik realiseer me tot mijn schande dat ik niet vaak op de begraafplaats kom voor het graf van mijn ouders. Ik ben blij dat deze avond een mooie aanleiding biedt.”

“Mijn zoon van 15 stond te popelen om een brief te schrijven aan zijn oma. Hij was pas 8 toen zij stierf. Het emotioneerde hem echt.”

“Het is nu tien jaar geleden dat mijn twee kinderen omgekomen zijn. Nu hun namen opgeven voor de litanie is een soort afsluiting voor mij.”

“Ik zag uit de verte de verlichting op het kerkhof en werd nieuwsgierig: daarom ben ik gekomen.”

“Als ik vooraf had geweten dat het zo mooi zou zijn, had ik mijn kinderen meegenomen!”

Doelstelling en criteria

Doelstelling

Allerzielen in 't Licht biedt gelegenheid om de doden te gedenken op een individuele manier in een gemeenschappelijke context.

Allerzielen in 't Licht is een missionair aanbod van de kerk aan de samenleving: dit evenement spreekt mensen aan die niet in de Allerzielenviering in de kerk komen. Het spreekt andere leeftijdsgroepen aan dan de gewone kerkgangers.

Allerzielen in 't Licht geeft gestalte aan het gedenken van de doden vanuit de christelijke visie op de dood (perspectief van de verrijzenis en hoop op nieuw leven). Met als uitgangspunt het gedenken van de doden, biedt de parochie gelegenheid aan bezoekers en vrijwilligers om aandacht te geven aan de nabestaanden. Daarmee draagt de parochie bij aan de onderlinge zorg van mensen voor elkaar en aan de sociale cohesie van de plaatselijke samenleving.

Aanspreken van nieuw publiek

Om deze missionaire doelstelling te realiseren, worden een aantal criteria als richtlijn gehanteerd. Door deze kenmerken is Allerzielen in 't Licht aantrekkelijk voor een hedendaags en jong publiek: voor mensen die niet geregeld in de kerk komen.

Gastvrij

De aankleding van de begraafplaats en de activiteiten geven mensen het gevoel dat ze welkom zijn – dat er zorg en aandacht is voor zowel de doden die hier begraven zijn als voor de levenden die hier vanavond op bezoek komen. Daarom is de aankleding van groot belang: investeren in sfeer en kwaliteit van de

aankleding is het visitekaartje waarmee de parochie laat zien dat zij zichzelf en de bezoekers serieus neemt.

Gericht op individueel gedenken

De activiteiten nodigen mensen uit om zelf hun gedenken vorm te geven. Niet de vrijwilligers handelen, maar de bezoekers zelf. De voorbereide activiteiten zijn voorwaardenscheppend: er is een ruimte gemarkeerd in de grond en er liggen bloembollen en schepjes klaar, zodat mensen zelf een bol kunnen poten (en eventueel de naam van hun geliefde op een vlaggetje eraan kunnen opschrijven). Het zelf doen is van wezenlijk belang. Het schept een grote betrokkenheid van de bezoekers bij wat ze doen: ze kunnen zelf woorden kiezen, zelf een gebaar kiezen, zelf uitdrukking geven aan hun eigen verlangen om te gedenken.

Sommige activiteiten of rituelen zijn niet om zelf te doen door bezoekers. De litanie voor de gestorvenen wordt gezongen door een groepje geoefende zangers; de inbreng van de bezoekers bestaat hieruit dat zij een naam opgeven. Een ander voorbeeld: de grafzegen wordt gedaan door een pastor of vrijwilliger namens de parochie; het wordt een persoonlijke grafzegen doordat bezoekers zelf om deze grafzegen vragen en doordat de pastor of vrijwilliger daarbij de naam noemt van de gestorvene.

Christelijk

De rituele vormen dienen te passen binnen een christelijke visie op leven en dood. Rituele vormen kunnen rechtstreeks voortkomen uit de christelijke traditie, zoals kaarsen branden, bloemen neerzetten of zegenen. Rituele vormen kunnen ook nieuw zijn, zo lang ze passen binnen een christelijk vertrouwen dat er leven is na de dood. Boeddhistische gebedsvlaggetjes passen daar niet in. Een bloembol poten als symbool van sterven en verrijzen wel.

Christenen laten zich inspireren door de Bijbel: bijbelse teksten kunnen troost bieden en mensen op een spoor van hoop zetten. Het is mooi om bijbelse teksten te gebruiken om rituelen van betekenis te voorzien. Die bijbelse teksten dienen uitnodigend gekozen te zijn en niet dogmatisch/ gesloten.

Open

Gedenkenrituelen maken gebruik van symboliek. Symbolen ontlene hun kracht eraan dat ze verschillende betekenislagen hebben. In een kaars zal de een de overwinning van het licht op de duisternis zien, de ander de verrijzenis van Christus uit de dood en de belofte van eeuwig leven, de derde een vraag om steun in moeilijke tijden. Voor ieder is de kaars een troostrijk symbool. Symbolen werken dan het beste wanneer niet vastgelegd wordt wat ze moeten betekenen. Bij Allerzielen in 't Licht worden mensen uitgenodigd zelf te kiezen uit de vormen die hen aangereikt worden door de organisatie. Zij kiezen die vormen die voor hen betekenis hebben, waar zij kracht of troost aan ontlene. En hopelijk ontstaat betekenis doordat mensen rituelen voltrekken. Een vrouw: "Ik heb nooit een graf had gehad voor mijn te vroeg gestorven kind. Ik ben zo blij met het bloembollenhart: nu heb ik een plaats om naar terug te keren en aan mijn kind te denken."

Samenwerking

Een Allerzielen in 't Licht wordt altijd georganiseerd op een begraafplaats. Van de lokale situatie van de begraafplaats hangt af of er een oecumenisch of zelfs een veel breder evenement van Allerzielen in 't Licht gemaakt moet worden. In het geval dat Allerzielen in 't Licht oecumenisch of interreligieus wordt georganiseerd, worden de criteria aangepast aan de omstandigheden.

Doelgroep

Allerzielen in 't Licht richt zich op

- 1) De plaatselijke bevolking, kerkelijk en niet-(meer) kerkelijk, van alle generaties, die een (of meer) gestorvene(n) willen gedenken. Het kan gaan om gestorvenen die begraven zijn op deze begraafplaats. Het kan ook gaan om gestorvenen die elders begraven zijn, of die geen graf hebben (gecremeerd en uitgestrooid zijn, ter beschikking gesteld aan de wetenschap of anders). Deze aandacht voor mensen die een gestorvene willen herdenken die niet hier een graf heeft, vraagt om eigen rituelen en gedenkmogelijkheden.
- 2) Nabestaanden van gestorvenen die hier begraven liggen (of uitgestrooid zijn). Mensen die gewend zijn om hier te komen voor hun gestorvene, of die nu – naar aanleiding van deze nieuwe vorm van gedenken – naar het graf van hun gestorvene toe gaan.

De leeftijdsgroepen van de bezoekers zijn divers: weduwen en weduwnaars die hun partner komen gedenken, volwassenen die hun ouders hebben begraven, ouders met kinderen die een opa of oma komen gedenken, grootouders met kleinkinderen. Denk ook aan: (jonge) ouders van jonggestorven kinderen, klasgenoten van een in het verkeer omgekomen puber, vrienden van een jongere die door zelfdoding gestorven is, mensen die iemand gedenken die door zinloos geweld om het leven gekomen is, maten van een omgekomen soldaat etc.

In de praktijk komen veel bezoekers samen: met familie (soms van meerdere generaties) of met vrienden of vriendinnen, als vriendengroepen. Daar zal ruimte voor zijn in de inrichting van paden en bankjes. Ook zal er aandacht moeten zijn voor mensen die alleen komen, zodat zij niet alleen blijven en uitgenodigd worden aansluiting te vinden bij andere bezoekers.

Samenwerking

Allerzielen in 't Licht is een missionaire activiteit van de parochie. Het leent zich voor samenwerking met verenigingen, organisaties en mensen om gebruik te maken van de competenties van anderen, of om de doelgroep beter te bereiken. Denk aan samenwerken met:

- de scouting voor het beheer van de vuurkorven en fakkels
- de muziekschool voor enkele musici
- scholen voor het vormgeven van een of meer rituelen die aansluiten bij jonge mensen
- zorginstellingen om afspraken te maken voor vervoer van oudere mensen die graag naar de bijeenkomst komen

II Organisatie

Een project als Allerzielen in 't Licht vraagt om een grondige voorbereiding en inzet van veel mensen. Uiteindelijk duurt het project maar een avond. Daardoor is de voorbereidingstijd beperkt en is het voor vrijwilligers te overzien wat er van hen gevraagd wordt.

Om de organisatie goed te laten verlopen, is een gelaagde werkgroepenstructuur nodig. De stuurgroep draagt het project van begin tot einde, is vanuit de parochie gedelegeerd, zorgt voor de randvoorwaarden en overlegt met overige verantwoordelijken, vraagt mensen voor de uitvoering van taken. De stuurgroep heeft daarmee enkele maanden werk. De stuurgroep zet werkgroepen op voor onderdelen van de organisatie:

Werkgroep publiciteit
Werkgroep inrichting
Werkgroep catering
Werkgroep rituelen
Gastvrouwen en gastheren

De belasting voor deze werkgroepen verschilt. De activiteiten van de werkgroep publiciteit zullen voornamelijk in de maanden voorafgaand aan Allerzielen moeten gebeuren, terwijl de gastvrouwen en gastheren slechts op de avond zelf in actie hoeven komen.

De stuurgroep

De stuurgroep houdt van het begin tot het einde de regie over het volledige project. De stuurgroep is namens de parochie aangewezen om het project in te vullen, de uitvoering te waarborgen, en verantwoording af te leggen aan de parochie.

Taken van de stuurgroep:

- bepalen van de randvoorwaarden in overleg met de verantwoordelijke partijen, zoals de beheerder van de begraafplaats, de barbaravereniging, het parochiebestuur, het pastoraal team;
- maken van een eerste schets van een inrichtingsplan;
- vragen van mensen voor de werkgroepen;
- zicht houden op de planning en organisatie als geheel;
- maken van een begroting en deze overleggen met penningmeester
- maken van een voorlopig inrichtingsplan in samenspraak met de afzonderlijke werkgroepen en het maken van een definitief inrichtingsplan;
- zorg dragen voor een goede evaluatie na afloop van de avond en voor afhandeling van de financiële kant;
- zorg dragen voor overdracht van de opgedane ervaring naar een volgend evenement.

De stuurgroep moet slagvaardig zijn, en daarom niet te groot (ca. 4 mensen). Kwaliteiten die de leden van de stuurgroep samen zouden moeten hebben, zijn:

- organisatorische kwaliteiten: overzicht kunnen bewaken, kunnen inspireren;

- een visie op Allerzielen in 't Licht kunnen ontwikkelen: creatief zijn in bedenken en uitwerken;
- een netwerk van mensen binnen en buiten de parochie kennen;
- contacten hebben met media, zoals lokale kranten, lokale omroep, internet en nieuwe sociale media

De werkgroepen

De werkgroepen zijn aangezocht door de stuurgroep en zijn verantwoordelijk voor een deel van het plan voor Allerzielen in 't Licht.

De werkgroep publiciteit heeft als doelstelling te zorgen dat mensen binnen en buiten de kerk op de hoogte zijn van het evenement Allerzielen in 't Licht, zodat niemand in de plaats kan zeggen dat hij of zij er niet van geweten heeft. Bijzondere aandacht gaat uit naar het bereiken van het publiek van de mensen aan de rand van de kerk: niet-actieve parochianen die mogelijk wel nabestaanden zijn van mensen die op de lokale begraafplaats begraven zijn, en ook buitenkerkelijke mensen.

De werkgroep inrichting heeft als taak te zorgen voor de sfeer op de begraafplaats, zodat mensen zich welkom voelen op Allerzielen in 't Licht. Een sfeervolle inrichting is de belangrijkste randvoorwaarde voor een geslaagde avond. Inrichting valt uiteen in twee onderdelen: 1) een lichtplan, dat bestaat uit elektrische verlichting en levend licht (vuur en fakkels); 2) een aankledingsplan met bloemen en andere versiering.

De werkgroep catering heeft als taak te zorgen voor het inwendige van de bezoekers. Koffie en thee, warme bisschopswijn en chocolademelk, soep, zielenkoeken of kruiskesbroodjes zijn een blijk van gastvrijheid van de organisatie op de begraafplaats. Ze verleiden mensen om nog even te blijven en nodigen mensen uit om met elkaar in gesprek te komen.

De werkgroep rituelen buigt zich over de inhoudelijke invulling van Allerzielen in 't Licht. Deze werkgroep bepaalt welke inhoudelijke activiteiten worden aangeboden aan de bezoekers om hun gestorvenen te kunnen gedenken. Hier komen traditie en vernieuwing van rituelen samen. De werkgroep draagt er zorg voor dat er ook gedenkplaatsen komen voor die mensen wier gestorvenen geen graf (op deze begraafplaats) hebben.

De gastvrouwen en gastheren tenslotte zijn aanwezig op de avond zelf om bezoekers op te vangen, om ze de weg te wijzen, om een luisterend oor te zijn voor bezoekers die een verhaal kwijt willen.

Inrichtingsplan Allerzielen in 't Licht

Ingrediënten

- 1) Licht en vuur (padverlichting met afwisselend hoge fakkels en lage vuurpotjes; warmte waar mensen kunnen zitten; functionele maar gezellige verlichting bij de rituelen; sierverlichting met 'boodschap')

2) Catering (soep; warme chocolademelk; bisschopswijn (glühwein); koffie en thee) met zitplaatsen (bankjes, boomstronken of stobalen) om te zitten.

3) Rituelen:

- Tijdelijke monumenten / stilteplekken (waar je even kunt zitten, stil zijn, kaars kunt neerzetten, andere mensen treffen)
- Doe-activiteiten (brieven aan de hemel; voorbedenmuur; kaarsen versieren; bloembollen planten)
- Luisterplekken (namencirkel, overige muziek, verhalen)
- Laten doen-activiteiten (iemand die graven kan zegenen)
- Uitlopend op spullen om mee te nemen naar het graf van je eigen dierbare
- Muzikale opluistering (met bankjes om erbij te zitten)
- Bijbelse teksten bij de rituelen en belangrijke plekken. Deze bijbelse teksten geven diepte aan het ritueel en laten de bezoekers delen in de rijkdom van de bijbelse inspiratie. Zie voor mogelijkheden bijlage 5.

Het totaalplan moet in balans zijn op de volgende criteria:

Verhouding individueel – collectief

Mensen willen tegenwoordig persoonlijk aangesproken worden: de naam van hun overledene moet klinken, zij willen hun eigen dode herkennen in hun gedenken. Tegelijkertijd gebeurt dat in een groter geheel: door een avond aan te bieden waar mensen elkaar kunnen ontmoeten. Door rituele vormen aan te bieden waarin een collectief ontstaat, zoals een zuil die volgezet wordt met bloemen, een hart vol bollen, een labyrint van lichtjes.

Verhouding herinneren – toewensen

Belangrijk onderdeel van gedenken is dat de herinnering aan de gestorvenen levend gehouden mag worden. Namen mogen klinken. Aan de namen kunnen persoonlijke herinneringen worden verbonden: schrijven, tekenen, voorwerpen neerleggen enzovoorts.

De tweede rode draad in het christelijke gedenken is dat wij 'onze gestorvenen de hemel in bidden'. Christenen denken hun gestorvenen present in het hiernamaals – hoe onvoorstelbaar dat er ook uit moge zien. In de traditie heeft dat vorm gekregen in het bidden voor aflaten zodat er weer een ziel uit het vagevuur gered was. Vandaag bidden gelovigen nog steeds voor hun overledenen, om ze aan te bevelen bij God, om de band tussen levenden en doden over de grens van de dood heen te bevestigen.

Verhouding interactief – passief

Passieve vormen van gedenken nodigen uit om even te blijven stilstaan – of zitten. Een kunstwerk van licht, een (bijbels) woord in het gras, een monument dat er altijd al is, is voor deze keer mooi aangekleed.

Actieve vormen van gedenken maken de bezoekers zelf actant van hun rituelen: zij zetten zelf de kaars neer op het graf, zij kiezen zelf of ze de kaars eerst versieren. Ze zetten zelf een bloem in een (grotere) zuil. De bezoekers zijn de handelende personen in het ritueel van het gedenken. Ook in die rituelen die uitgevoerd worden door vrijwilligers op verzoek van de bezoekers, zijn de bezoekers zelf actief: zij vragen om de grafzegen, zij geven de naam op die klinken moet in de litanie voor de gestorvenen.

Taakplan stuurgroep

Concept planning

De stuurgroep zet de grote lijnen uit, vraagt anderen voor de uitvoering van onderdelen van het plan, is voorwaardenscheppend en bewaakt de uitvoering.

Uitvoerende taken	Onderdelen	Taken
1) publiciteit	Publiciteitsplan goedkeuren; beschikbaar zijn voor interviews	Werkgroep publiciteit aansturen; planning bewaken.
2) rituelen en activiteiten	vaststellen hoeveel ruimte er is voor collectieve rituelen; vaststellen welke activiteiten er georganiseerd zullen worden	Rituelen voorlopig verdelen over de begraafplaats; behalen hoeveel rituelen er zullen zijn. Werkgroep rituelen aansturen; planning bewaken.
3) inrichtingsplan	Verlichtingsplan aankleding muziek	Werkgroep inrichtingsplan aansturen; planning bewaken; financiën bewaken
4) catering	Drinken, eten, zitgelegenheid, tenten (eventueel ook de tenten voor andere activiteiten)	Werkgroep catering aansturen; planning bewaken; financiën bewaken
5) financiën	Begroting en afrekening	Begroting maken; overleggen met penningmeester; nadenken over mogelijke inkomsten; afrekening maken
6) contacten met verantwoordelijke instanties	Beheerder begraafplaats; parochiebestuur; pastoraal team	Overleg over mogelijkheden en grenzen van het plan; afstemmen van verantwoordelijkheden.

Taakplan Publiciteit

De werkgroep publiciteit maakt een plan voor het genereren van publiciteit, zorgt voor de uitvoering van dit plan, vraagt mensen met specifieke talenten voor de uitvoering van onderdelen van het plan.

Doelstelling

Publiciteit is erop gericht mensen bekend te maken met een nieuwe activiteit van de parochie, mensen bekend te maken met de achtergrond van Allerzielen als katholieke traditie. Natuurlijk is publiciteit er ook op gericht mensen te motiveren om zelf Allerzielen in 't Licht te gaan bezoeken. Nevendoelstelling is de lokale gemeenschap (plaats, buurt, dorp, stad) te laten zien dat de katholieke parochie activiteiten organiseert die relevant zijn voor een breder publiek dan voor parochianen alleen.

Ingrediënten van een publiciteitsplan

De middelen om de activiteit bekend te maken, zijn onder meer posters, folders, kranten en de schrijvende pers (zoals dagbladen, weekkranten, huis-aan-huisbladen), (plaatselijke) radio en tv, internet en sociale media (N.B. Denk aan jongeren-netwerken en hyves).

Een persbericht uitsturen blijkt in de praktijk vaak niet voldoende om een artikel in de krant te krijgen. Vaak is het nodig om een tijdje na het versturen van een persbericht ten minste te bellen naar de betreffende redactie om te vragen of het persbericht is ontvangen en of de redactie van plan is er iets mee te doen. De ervaring leert dat samenwerking met schrijvende pers pas vruchten afwerpt als er op langere termijn geïnvesteerd wordt in het contact met journalisten van deze bladen. Deze investering is niet alleen gunstig voor Allerzielen in 't Licht, maar de parochie profiteert hier ook van bij andere activiteiten die de parochie aanbiedt voor een breder publiek dan alleen kerkgangers.

Planning

Een publiciteitsplan kan er als volgt uitzien:

Eerste helft van augustus

overleg met stuurgroep over de inhoud van de avond
lijst van eigen p.r.-kanalen van de parochie maken (parochieblad, parochiewebsite, posters in het kerkportaal en parochiehuis, mededelingen tijdens de vieringen)
lijst van media samenstellen (weekkranten, streekdagbladen, huis-aan-huisbladen, lokale radio, lokaal nieuws op internet, kerkbladen in oecumenisch verband etc) met adressen van contactpersonen en met data van deadlines voor het inleveren van artikelen:
lijst van plaatsen voor het ophangen van de posters maken
lijst van plaatsen voor het verspreiden van de folders maken

tweede helft van augustus

ontwerp poster gereed
concept folder gereed

begin september

poster laten drukken
folders laten drukken
persbericht in concept overleggen met de stuurgroep
artikelje voor parochieblad vóór de deadline in september inleveren voor plaatsing in het oktobernummer

half september

posters klaar + verspreiden
folders klaar + verspreiden
eerste persberichten naar lokale media
eventueel foto's van de begraafplaats laten maken ten behoeve van publiciteit
contactpersonen van de diverse kranten en andere media opbellen om te vragen of men geïnteresseerd is in toelichting of in een interview

oktober: 3 weken / 2 weken / 1 week voor Allerzielen in 't Licht

Vanaf begin oktober moet het streven zijn iedere week in een van de geschreven media aanwezig te zijn: met interviews, aankondigingen, artikelen over de achtergronden van Allerzielen in 't Licht etc.

- interviews afspreken en geven in de diverse kranten, lokale radio en andere media, eventueel foto's aanleveren
- kant-en-klare artikelen aanleveren voor die kranten die geen interview willen houden. (Artikelen met logo zijn vaak niet welkom: dan wordt het als reclame beschouwd en moet er betaald worden.)
- artikel met aankondiging op de kerkpagina (als die er is) van de lokale krant of het huis-aan-huisblad plaatsen
 - bedacht zijn op verzoeken om interviews uit onverwachte hoek.

Allerzielen – op de dag zelf

- Journalisten op de begraafplaats ontvangen die een impressie willen schrijven over Allerzielen in 't licht
- Fotograaf op de begraafplaats ontvangen die foto's kan maken van de avond om te gebruiken door de parochie zelf
- Iemand uit de werkgroep zelf over de begraafplaats laten lopen met als doel een impressie schrijven na afloop van de avond

Snel na afloop van de avond

- Eigen impressies uitschrijven en een artikel voor het parochieblad maken
- Contact houden met journalisten die op de avond geweest zijn of die vooraf om informatie gevraagd hebben
- Foto's opvragen van de fotograaf (of fotografen)

Natraject

Publiciteitsplan en uitvoering als geheel evalueren; welke publiciteit is er bereikt? wat heeft goed gewerkt, wat viel tegen? Wat kan de parochie doen om de volgende keer weer (of meer) publiciteit te genereren?

Bijdrage van het bisdom

Voor de posters en folders is een logo van Allerzielen in 't Licht beschikbaar via het bisdom.

Voor de artikelen kunnen bij het bisdom voorbeeldartikelen opgevraagd worden met achtergrondinformatie over Allerzielen door de eeuwen en over het project Allerzielen in 't Licht in het bijzonder.

Taakplan werkgroep inrichting

De werkgroep inrichting heeft de zorg voor de sfeervolle aankleding van de begraafplaats. Deze aankleding bestaat uit de onderdelen

- verlichting: elektrisch licht: spots en gekleurd licht en bijbehorende faciliteiten (kabels en aggregaat)
- verlichting: levend licht, namelijk de fakkels en vuren die daarvoor nodig zijn
- overige aankleding en versiering met bloemen (bloemschikken)

Competenties: in deze werkgroep zitten mensen die:

- kunnen omgaan met open vuur
- kunnen aanleggen van elektriciteit voor buiten
- oog hebben voor sfeer en verlichting
- contacten hebben om aan benodigde spullen te komen
- mensen die kunnen bloemschikken

Zo nodig overlegt de werkgroep met de stuurgroep om de voorwaarden te scheppen (moet er een berg zand weggeruimd worden; ligt er gereedschap storend in het zicht; is er ruimte waar eigenlijk nog een tegelplaatsje of vlonders moeten komen zodat er een partytent kan staan)

Doelomschrijving

De hele begraafplaats wordt een plaats die sprookjesachtig mooi is. Bomen worden van onderaf uitgelicht; een heg of haag rondom de begraafplaats is aanleiding voor lampjessnoeren, bij de ingang van de begraafplaats staan vuurkorven of vuurtonnen om de mensen welkom te heten, fakkels of ledlampjes langs de paden wijzen de mensen hoe ze lopen kunnen.

Het geheel ademt de sfeer van de Efteling bij avond: met afwisseling die het donker net zoveel benadrukt als het licht. Geen kermis, maar wel is het mooi om met gekleurd licht te werken.

Betekenisvolle plaatsen op de begraafplaats worden extra in het licht gezet, zoals de kapel of een mooi beeld, een priestergraf, een karakteristieke oude boom, een collectief monument voor bijvoorbeeld oorlogsslachtoffers, een monument voor ongedoopt gestorven kindjes of andere speciale plekken op de begraafplaats.

Er zijn plaatsen waar men even kan zitten en er zijn plaatsen waar men iets warm te drinken kan krijgen.

Ingrediënten van het verlichtingsplan

Het verlichtingsplan bestaat uit een mix van elektrisch licht en levend licht. Bij elektrisch licht kan men denken aan

- grote spots voor indirecte verlichting van onderaf (om een boom uit te lichten);
- verlichtingssnoeren (partysnoeren) die elektriciteit nodig hebben (tuinverlichting);
- kerstverlichting geschikt voor buiten;
- kleine (led)kaarsjes op batterijen die geen snoer nodig hebben
- (led-)breekstaafjes

- wat er verder maar in de handel is dat licht geeft zonder open vuur

Voorkom dat mensen verblind kunnen worden door schijnwerpers of spots. Maak met de schijnwerpers geen "sportveldopstelling", maar probeer via indirecte verlichting meer sfeer te creëren. Hang in een tent de lampen voorin in plaats van achterin: zo schijnen ze de bezoekers niet in het gezicht. Wees creatief met lampenkappen en andere middelen om van spotlamp sfeerlampen te maken.

Levend licht wordt gebruikt om paden te verlichten en om bijzondere plekken op de begraafplaats aan te kleden. Onder levend licht verstaat men alles dat vuur nodig heeft, zoals:

- vuurkorven en vuurschalen (vuur dat ergens in brandt, is veiliger dan open vuur): alles dat niet brandbaar is, waar wel vuur in kan, mag: bijvoorbeeld metalen tonnen, zinken vuilnisemmers, eventueel met gaten in de zijkant voor zuurstofaanvoer en voor sfeer
- fakkels op lampenolie (de gebruikelijke tuinfakkels van kaarsvet voor in de tuin zijn slecht bevallen bij vorige ervaringen; het kost veel moeite om ze aan te krijgen en vanwege de wind in november branden de fakkels veel sneller op dan thuis op een zomerse avond).
- waxinelichtjes in potten tegen de wind (denk in jampotten en weckpotten; kaarsen in kleine glaasjes voor binnen worden onmiddellijk uitgeblazen door de wind),
- gelpotten (moderne varianten op fakkels) als ze groot genoeg zijn om tegen de wind te kunnen en als ze beschut neergezet kunnen worden
- grafkaarsen en noveenkaarsen zo nodig in weckpotten tegen de wind
- gewone kaarsen in allerlei formaten, met weckpotten als windlichten
- stormlampen op olie
- devotielichtjes (in rode of doorzichtige cup – meestal iets groter dan waxinelichtjes en branden iets langer / veiliger) kunnen binnen in de kapel gebruikt worden

Alles dat licht geeft komt in aanmerking; let op de balans tussen veilig (elektrisch / op batterijen) en sfeervol (vuur en vlammen). Teveel nadruk op veiligheid kan ten koste van de sfeer gaan; levend vuur is meestal goed te doen als er op de veiligheid gelet wordt (vuur in vuurkorven of metalen tonnen branden; brandblussers en / of emmers met water of zand in de buurt zetten).

Denk in grote hoeveelheden. In Leimuiden (een heel kleine begraafplaats) zijn 70 fakkels gebruikt voor de paden en er hadden er nog bij gekund.

Gebruik alles wat verkrijgbaar is; denk niet te snel dat 10 gelpotten te weinig zijn of dat heel veel verschillende typen van verlichting het te bont maken.

Afwisseling in vormen is juist aardig en kan meehelpen om verschil in belang aan te geven tussen hoofdpaden en de kleine paadjes.

Onderdelen

Op de paden worden vooral de looproutes uitgelicht. De kleinere paden worden niet te veel benadrukt. Alle graven zijn wel bereikbaar.

Uitlichten van bijzondere plekken op de begraafplaats, zoals

- het priestergraf (heeft vaak een opvallend kruis; leent zich voor het plaatsen van kaarsen, bloemen of planten, andere passende verlichting)
- eventueel aanwezig monument voor te vroeg gestorven kindjes (is hier ruimte om mensen zelf een kaarsje bij te laten plaatsen?)

- eventueel andere aanwezige monumenten, zoals graf voor oorlogsslachtoffers e.a.

Vuurtjes op een paar plaatsen dienen ook om warmte te geven (het kan koud zijn op Allerzielenavond) en worden dus gepland waar ook zitgelegenheid is. Zet een vuurkorf niet in de doorloop op een pad: mensen durven er niet omheen te lopen.

Functionele sfeerverlichting bij de activiteiten:

Het criterium bij iedere activiteit moet zijn: hoe weinig licht heb je nodig om deze activiteit tot zijn recht te laten komen? Maak niet teveel licht bij activiteiten die ook in schemerdonker kunnen plaatsvinden: bijv. bij het namen zingen (waar in ieder geval een vuur bij hoort voor de warmte en voor het verbranden van de briefjes met de namen).

Bij de koffie en thee en bij de bisschopswijn, zielenkoekjes (met collectebus) is niet veel licht nodig. Probeer uit hoe donker het mag zijn. Denk eerder aan kerstverlichtingsnoeren voor buiten (met gekleurde lampjes) dan aan schijnwerpers.

Maak functionele verlichting bij activiteiten waar bezoekers gaan schrijven of aan het werk gaan met materialen: workshops kaarsen versieren, mandala schilderen, de plek waar briefjes voor de klaagmuur geschreven worden etc.

Wees in de kerkhofkapel kritisch op de bestaande elektrische verlichting. Toets of de hoofdverlichting niet te fel en te licht is vergeleken bij het halfduister op de begraafplaats. Het is niet prettig als de bezoekers hier ineens zoveel licht zien dat ze hun ogen moeten dichtknijpen. In de kapel ligt de nadruk op stilte; een plaats om kaarsjes aan te steken of op een andere manier stil te zijn. Laat eventueel de bestaande verlichting achterwege; kijk of er (ongebruikte) kandelaars voor kaarsen aan de wanden hangen of zoek een hoge kandelaar voor heel veel kaarsen.

Let op de reeds aanwezige verlichting: zijn er lantaarns op de begraafplaats? Komt er licht vanuit de kerk of de kapel? Is het licht dat daarvandaan komt, behulpzaam voor de sfeer? Of moet er iets gedaan worden om het bestaande licht samen te laten gaan met het verlichtingsplan?

Nodig daarvoor:

- een goede plattegrond van de begraafplaats (met aansluitpunten voor elektriciteit en andere);
- vaststellen waar elektriciteit voorhanden is; waar kabels kunnen liggen; waar extra aansluitpunten moeten komen; eventueel of er ruimte is voor een aggregaat;
- waar zijn al lantaarns; kunnen deze opgenomen worden in het plan of moet er iets anders mee;
- sterke kanten van de begraafplaats zelf: wat zijn de plekken op de begraafplaats die in ieder geval verlicht moeten worden;
- looproutes: hoe gaan de mensen zich verdelen over de begraafplaats – is een eenrichtingsverkeer handig - welke paden moeten bij voorkeur niet gebruikt worden omdat ze te smal zijn;
- activiteiten: waar gaat iets gebeuren en welke verlichting is daarvoor nodig.

Planning voor de werkgroep inrichting

Tot en met augustus

mensen vragen voor de werkgroep met de diverse competenties
plattegrond maken van de begraafplaats
voorlopige lijst van (mogelijke) activiteiten voor Allerzielen in 't Licht opvragen
bij de stuurgroep
begroting maken

Eind september

eerste concept lichtplan gereed
checken concept lichtplan met de stuurgroep (die toetsen aan de overige
deelnemers aan Allerzielen in 't Licht)
boodschappenlijsten voor diverse onderdelen
brede oproep doen in de parochie om jampotten in te leveren

Oktober

eventueel bijstellen van lichtplan na definitief worden van activiteiten
materialen verzamelen: lenen / huren van grote spullen; aanschaffen kleine
spullen;
overleg met beheerders begraafplaats over randvoorwaarden: is alles wat
gepland is ook haalbaar? Moeten er nog zaken op de begraafplaats zelf
aangepast worden?

1 week voor Allerzielen in 't Licht

Checken of op de begraafplaats alles klaar / uitgevoerd is wat afgesproken is (in
overleg met stuurgroep)

2 dagen voor Allerzielen in 't Licht

Alvast klaarzetten van grote verlichting + testen (samen met stuurgroep)

(gedeeltelijk) uitzetten van kleine + levende verlichting: fakkels en spullen die
niet gevoelig zijn voor regen

Allerzielen Op de dag

- uitzetten van alle overige verlichting, klaarzetten van vuurkorven +
- voorraad houtblokken bij de vuurkorven + brandblussers etc
- potjes met waxinelichtjes
- fakkels vullen met lampenolie
- eventueel neerzetten / schikken van groene versiering

1 uur voordat de begraafplaats open gaat:

- met een aantal mensen de vuurkorven / vuurschalen aansteken
- met een aantal mensen de fakkels aansteken
- met een aantal mensen alle waxinelichtjes / kaarsen aansteken (lange
aanstekers nodig voor kaarsen in potjes)

Gedurende de avond

- vuurkorven in de gaten houden + houtblokken bijvullen
- waxinelichtjes opnieuw aansteken en vervangen waar nodig

- fakkels aan houden
- improviseren: (in Vlaardingen viel een aggregaat uit waardoor de helft van de begraafplaats zonder licht kwam te zitten; de vrijwilligers zijn toen met fakkels gaan slepen zodat het aanwezige licht toch beter verdeeld werd).

Meteen na afloop van de avond

- vuur netjes doven (zand)
- elektriciteit veilig afdekken
- potjes en kleine spullen weghalen (zodat er geen ongelukken gebeuren)

De dag na Allerzielen

- elektrische spullen opruimen
- fakkels, potjes en overige kleine spullen
- grote spullen (eigendom) bewaren voor volgend jaar; terugbrengen wat geleend / gehuurd is

Evaluatie

- noteren hoeveel kaarsen / flessen lampenolie verbruikt zijn ter info voor volgend jaar
- noteren bij wie welke spullen geleend zijn ter info voor volgend jaar
- andere tips noteren voor volgend jaar
- onkosten declareren bij de stuurgroep
- namen noteren van mensen die dit jaar hebben meegewerkt / van mensen die hebben toegezegd dat ze volgend jaar wel willen meewerken
- ervaringen doorgeven aan de stuurgroep

Taakplan Werkgroep catering

Concept planning

De werkgroep catering zorgt voor het comfort van de bezoekers. Dat betekent dat ze zorgt voor warme dranken eventueel iets te eten. Bovendien zorgt ze voor voldoende bankjes of andere zitgelegenheden over de hele begraafplaats. Te denken valt aan koffie / thee; warme chocolademelk, bisschopswijn, soep; kruiskesbroodjes.

Competenties

In deze werkgroep zitten mensen die:

- hoeveelheden koffie, thee en andere zaken kunnen inschatten voor een groot gezelschap (500 bezoekers voor een middelgrote begraafplaats)
- kunnen omgaan met koffiezet-apparatuur, warmhoudketels, eventueel een heksenketel met vuurtje eronder (voor warme chocolademelk of bisschopswijn)
- contacten hebben om aan de apparatuur te komen
- oog hebben voor wat mensen nodig hebben die verkleumd en wat verloren op de begraafplaats lopen

Doelomschrijving

De hele begraafplaats wordt een plaats die sprookjesachtig mooi is. Mensen komen er naartoe om naar het graf te gaan van hun gestorven geliefde, of omdat ze dichtbij zijn en mensen willen gedenken die elders begraven zijn of geen graf hebben. In november kan het kil en guur zijn. Bovendien kan het regenen. Een beker warme chocolademelk of bisschopswijn is een uiting van gastvrijheid en zorg om mensen. Ze voorkomen dat mensen vanwege de kou meteen vertrekken. Ze bieden ook gelegenheid om een praatje aan te knopen met andere bezoekers en vormen daarmee aanleidingen voor contact en zorg om elkaar.

Onderdelen

Op 2 of 3 plekken, afhankelijk van de grootte van de begraafplaats, is er een stalletje waar de bezoekers drinken kunnen krijgen.

Stalletje 1: Koffie en thee

Stalletje 2: Warme bisschopswijn

Stalletje 3: Warme chocolademelk

Bisschopswijn

Bisschopswijn heeft net zulke oude wortels als glühwein. Hij is in ons land bijna verdrongen door de glühwein, die bekend is geworden door de wintersport naar Duitstalige gebieden. Dit project sluit aan bij oude tradities; daarom verkiezen we de naam bisschopswijn. Bovendien klinkt het mooi katholiek, en dat maakt dat het past in een missionair project. Bisschopswijn wordt van oudsher volgens een iets ander recept klaargemaakt dan glühwein. Recepten voor bisschopswijn zijn nog in oude kookboeken te vinden. Om praktische redenen kan de werkgroep ervoor kiezen flessen glühwein kant en klaar te kopen en verwarmen.

Kruiskesbroodjes

Volgens een oude traditie legden mensen zielenkoek of zielenbrood neer op de graven of thuis, voor de zielen van de doden – daarbij gaan verhalen dat op Allerzielen de zielen zouden terugkeren naar de aarde. In de praktijk aten de zielen natuurlijk niet zoveel. Daarom werd het uitdelen aan de doden al snel vervangen door uitdelen aan de armen. Daarmee proberen we aan God onze betrokkenheid bij de gestorvenen te laten zien: zoals wij brood uitdelen aan de armen hier op aarde, zo hopen wij dat God zorgt voor de gestorvenen voor wie wij niet meer kunnen zorgen.

Deze betrokkenheid kan op Allerzielen vorm krijgen door de zielenbroodjes te verbinden aan een diakonaal project in de eigen omgeving. Een collectebus en een korte toelichting kunnen al voldoende zijn. In Leimuiden zijn de zielenkoekjes in 2010 gebakken en uitgedeeld door een werkgroep van het hospice, die het prettig vond om het hospice op deze manier onder de aandacht te brengen van een groter publiek. Een collectebus mag erbij staan. Let er wel op dat het geen informatiekraam wordt: de sfeer van de begraafplaats moet feestelijk ingetogen en respectvol naar de doden blijven.

Zitgelegenheid

Op de meeste begraafplaatsen zijn wel enkele bankjes. Voor deze gelegenheid zullen de bestaande bankjes te weinig zijn en op de verkeerde plaatsen staan. Bezoekers zullen graag even willen zitten bij het drinken van koffie of bisschopswijn.

Denk creatief als het gaat om alternatieve zitgelegenheden: boomstammetjes kunnen dienen als krukjes; stobalen als 'bankjes'. Overleg met de stuurgroep over een voorstel voor zitgelegenheden. Ook bij sommige rituelen zal er behoefte aan zitgelegenheid zijn.

Vormgeving

Voor Allerzielen in 't Licht is een mooie vormgeving belangrijk: het is tenslotte een feest waarmee we onze verbondenheid met de doden willen vieren. Sfeer is daarbij belangrijk. Alle vormen van aankleding die daaraan bijdragen, zijn welkom. Dus: denk na over een mooie tafel of een kleed over de tafel; een mooie parasol is leuker dan een te grote partytent. Een driepoot met een soepketel (met een vuurschaal eronder) voor de bisschopswijn of warme chocolademelk heeft veel meer sfeer dan thermoskannen.

Planning voor de werkgroep catering

tot en met augustus

- mensen vragen voor de werkgroep met de diverse competenties

september

- recept kruiskesbroodjes uitproberen
- recept bisschopswijn uitproberen
- plannen welk aantal ketels, koffiezetapparatuur, pannen en verwarmingselementen nodig zijn;
- afvalbakken voor de gebruikte bekertjes
- begroting maken
- taakverdeling afspreken in de werkgroep
- plan overleggen met de stuurgroep of het plan goed is; afstemmen hoeveel licht / elektriciteit er nodig is voor de stalletjes van de catering

- per onderdeel boodschappenlijst maken

oktober

- materialen verzamelen: lenen / huren van grote spullen; eventueel oproep doen om een soepketel met driepoot te kunnen lenen;
- aanschaffen van de ingrediënten en papieren bekertjes
- aandacht voor mooie presentatie van de kruisjesbroodjes: in een grote bakkersmand of een grote schaal
- nadenken over bestemming collecte bij de kruisjesbroodjes
- vormgeven van de collectebus: iets moois? Een tekst (foldertjes) daarbij?
- afspreken dat er binnen (pastorie / parochiehuis) gebruik gemaakt kan worden van koffie-apparatuur, van het fornuis voor verwarmen van dranken

Allerzielen Op de dag

- broodjes (laten) bakken
- klaarzetten van de stalletjes met tafels of met ketel, eventueel met fakkels of andere vormen van verlichting in de buurt;
- afvalbakken strategisch neerzetten.
- regelen dat er (bij voorkeur binnen) gemakkelijk koffie en thee gezet kan worden;
- regelen dat er bisschopswijn en chocolademelk opgewarmd kan worden
- alle grote spullen klaarzetten zodat de dranken 's avonds snel opgewarmd zijn.

1 uur voordat de begraafplaats open gaat:

- koffie en thee zetten en in ketels of thermoskannen bewaren
- chocolademelk warm maken
- bisschopswijn warm maken
- kruisjesbroodjes presenteerklar zetten

Gedurende de avond

- koffie en thee uitschenken / aanvullen wanneer nodig
- chocolademelk uitschenken / aanvullen wanneer nodig
- bisschopswijn uitserveren / aanvullen wanneer nodig
- bekertjes aanvullen
- kruisjesbroodjes in de gaten houden

Meteen na afloop van de avond

- Elektrische apparaten binnenbrengen
- Bekertjes en afval verzamelen
- Overgebleven spullen binnenbrengen / opruimen

De dag na Allerzielen

- grote spullen (eigendom) bewaren voor volgend jaar;
- terugbrengen wat geleend / gehuurd is;

Evaluatie

- noteren hoeveel koffie / thee / chocolademelk / bisschopswijn er verbruikt zijn voor volgend jaar
- noteren hoeveel papieren bekertjes verbruikt zijn voor volgend jaar

- onkosten declareren bij de stuurgroep
- andere tips noteren voor volgend jaar
- namen noteren van mensen die dit jaar hebben meegewerkt / van mensen die hebben toegezegd dat ze volgend jaar wel willen meewerken
- bevindingen doorgeven aan de stuurgroep

Taakplan Rituelen

Concept planning

De rituelen vormen het inhoudelijke hart van de viering van Allerzielen in 't Licht. Hierbij zijn veel mensen betrokken. Om het overzicht te bewaren en toch ieder afzonderlijk ritueel mooi te laten uitkomen, is er per afzonderlijk ritueel een verantwoordelijke vrijwilliger: een ritueelbeheerder. De ritueelbeheerder houdt het overzicht over zijn / haar eigen ritueel, de middelen die daarvoor nodig zijn, welke mensen erbij betrokken worden, welke voorwaarden het stelt aan de beschikbare ruimte.

De ritueelbeheerders hebben overleg met de stuurgroep Allerzielen in 't Licht, maar werken zelfstandig.

Competenties

De stuurgroep zoekt als ritueelbeheerders mensen die de rituelen gaan voorbereiden en beheren. De ritueelbeheerders moeten

- gevoel hebben voor rituelen
- kunnen aansluiten bij hedendaagse moderne rituelen rond de dood
- kunnen aansluiten bij katholieke omgaan met de doden
- praktisch kunnen denken (wat is er nodig + wie vraag ik daarvoor)
- gebruik maken van hun eigen talenten (bijv. bloemschikken, kaarsen versieren, teksten schrijven, zingen, etc.)

Sfeerbeschrijving

De hele begraafplaats wordt een plaats die sprookjesachtig mooi verlicht is. Mensen komen er naartoe om naar het graf te gaan van hun gestorven geliefde, of omdat ze dichtbij zijn en mensen willen gedenken die elders begraven zijn of geen graf hebben. Er is gezorgd voor warme dranken en eventueel zielenbroodjes.

In deze sfeer lopen de bezoekers langs plekken waar zij aan een ritueel kunnen meedoen. De bezoekers lopen overal langs, kiezen uit wat hen aanspreekt, blijven daar even staan (of zitten indien daar gelegenheid voor is) en gaan weer verder. De rituelen zijn individueel van aard, maar er ontstaat een collectiviteit doordat mensen tegelijkertijd bezig kunnen zijn, met elkaar in gesprek kunnen raken en het resultaat van hun individuele rituelen als iets gemeenschappelijks zien. De rituelen worden zo mogelijk met een bijbelse tekst geduid. Deze bijbelse teksten geven diepte aan het ritueel en laten de bezoekers delen in de rijkdom van de bijbelse inspiratie. Bijbelse teksten kunnen ook los van de rituelen op de begraafplaats aangebracht worden. Zie voor keuzemogelijkheden de bijlagen.

Onderdelen

Op een aantal plekken op de begraafplaats (afhankelijk van de grootte van de begraafplaats en de open ruimte) zijn er collectieve plekken waar de bezoekers iets kunnen doen, iets kunnen maken, iets kunnen schrijven, kortom: waar zij vorm kunnen geven aan hun eigen gedenken.

De werkgroep zal zoeken naar een afgewogen aantal rituelen waaraan mensen kunnen deelnemen. Een aantal van zes rituelen is voor een kleine begraafplaats al een goed begin, naast de verlichting en de catering.

Werkwijze

Voor ieder ritueel of voor iedere activiteit is iemand die zorg draagt voor de voorbereiding en uitvoering van deze activiteit. Deze vrijwilligers worden de

ritueelbeheerders genoemd. De ritueelbeheerder zoekt zo nodig meerdere mensen wanneer dat nodig is voor de voorbereiding of uitvoering van de activiteit.

Planning voor de ritueelbeheerders

Voor de afzonderlijke rituelen en activiteiten moet een planning opgesteld worden die daarbij past. Sommige rituelen vereisen meer voorbereiding dan andere. Een algemene planning voor de ritueelbeheerders kan er als volgt uit zien:

Begin september

De stuurgroep heeft in grote lijnen het aantal activiteiten en rituelen bepaald. De stuurgroep heeft voor ieder ritueel een ritueelbeheerder gevraagd. De ritueelbeheerders denken na over vormgeving en planning van het hun gevraagde ritueel.

Eind september

Iedere ritueelbeheerder heeft nagedacht over:

- voorbereiding (moeten er nog dingen gemaakt worden die veel tijd vragen of een specifieke handigheid van iemand?)
- medewerkers erbij vragen (is het nodig of handig om op de avond zelf met twee of drie mensen te staan?)
- vormgeving

Iedere ritueelbeheerder overlegt met de stuurgroep:

- hoeveel ruimte deze activiteit nodig heeft op de begraafplaats
- welke vorm van verlichting er nodig is bij deze activiteit
- hoeveel financiën er beschikbaar zijn / nodig zijn om deze activiteit vorm te geven
- welke spullen er beschikbaar zijn of nog geregeld moeten worden wat betreft tent, tafel(s) en banken of stoelen

oktober

- uitvoering van de voorbereidende werkzaamheden
- oefenen met alle medewerkers (bijvoorbeeld zangers)

enkele dagen voor 2 november

- checken of alle benodigde spullen klaar zijn / beschikbaar zijn
- checken of de ruimte op de begraafplaats toereikend is
- overleggen met de stuurgroep of alles loopt

2 november overdag

- klaarzetten van de tent, tafel en stoelen, verlichting;
- klaarleggen kleine spullen

gedurende de avond

- bezoekers verwelkomen, op weg helpen bij de activiteit
- hoeveelheid spullen in de gaten houden, waar nodig aanvullen

meteen na afloop van de avond

- kleine spullen opruimen

de dag na Allerzielen

- grote spullen opruimen
- bewaren wat nuttig is voor volgend jaar
- terugbrengen wat geleend is / gehuurd is

Evaluatie

- noteren hoeveel er verbruikt is ten behoeve van volgend jaar
- positieve en negatieve ervaringen noteren ten behoeve van volgend jaar
- onkosten declareren
- namen noteren van mensen die dit jaar hebben meegewerkt / van mensen die hebben toegezegd dat ze volgend jaar wel willen meewerken
- ervaringen doorgeven aan de stuurgroep

III Onderdelen van het inrichtingsplan

Ritueel 1: Stiltekapel

Doel

Op veel (katholieke) begraafplaatsen is een kapel aanwezig. Deze ruimte – mogelijk de enige overdekte ruimte op de begraafplaats – krijgt natuurlijk een bijzondere plaats tijdens Allerzielen in 't Licht.

De kapel krijgt een bijzondere lading wanneer deze als stilleruimte wordt ingericht: als centrum waar mensen even stil kunnen zijn bij God of bij hun doden. Zo wordt de kapel voor sommigen mogelijk een nieuwe kennismaking met waar het in de liturgie om gaat: ruimte maken voor God in ons leven. Weersta de neiging om hier welke activiteit dan ook te plannen; het koor kan heel goed buiten op de begraafplaats zingen. Schrijven, tekenen, praten of iets anders gebeurt buiten.

Vormgeving

De ruimte wordt zoveel mogelijk leeg gemaakt: geen stapels met stoelen, geen afgedankt orgeltje in een hoek. Langs de wand kan een enkele rij stoelen neergezet worden om mensen uit te nodigen even te blijven genieten van de stilte.

Wees kritisch op de verlichting van de kapel. Bekijk of het elektrische licht gedimd kan worden of zoek naar andere mogelijkheden om de kapel in het halfduister te houden, anders vormt het licht in de kapel teveel een contrast met het halfduister van de begraafplaats.

In het lege midden wordt een plek gemaakt waar mensen in stilte iets kunnen doen. Kies een enkele activiteit die in stilte mag plaatsvinden. Bijvoorbeeld kaarsen of waxinelichtjes aansteken (is er nog ergens in de kerk een mooie opvallende kandelaar voor heel veel kaarsen?). Of een zuil van bloemen opbouwen. Een (doorzichtig perspex) gebedenbord waar men gebedsbriefjes op kan hangen, als er buiten geen Klaagmuur is. Een doopvont waar water in zit. Een bijbelse tekst kan extra betekenis geven aan dit ritueel (zie de keuzeteksten bij Klaagmuur).

Kijk kritisch naar de aankleding van het altaar: is het sober, stijlvol? Staat of hangt er niet teveel? Een kruis of Mariabeeld boven het altaar, of een enkel ander betekenisvol kunstwerk dat de aandacht kan richten, is mooi.

Soms hangt aan de wand een bord met kruisjes met de namen van overledenen van het afgelopen jaar. Dat kan blijven hangen. Als er buiten al een mogelijkheid is om namen op te schrijven, dan niet hier binnen herhalen.

Benodigheden

Een vrijwilliger houdt in de gaten of het stil blijft in de kapel. Nodigt mensen uit om geen koffie of anders mee naar binnen te nemen. Houdt in de gaten of er nog genoeg kaarsen op voorraad zijn, en of er nog genoeg ruimte is om meer kaarsen aan te steken. Of als het om bloemen gaat: of er geen rommeltje ontstaat doordat mensen de bloemen uit de emmers pakken en in het bloemstuk steken.

Ritueel 2: Litanie voor de gestorvenen

Beschrijving

Gedurende de hele avond zingt een groepje zangers een litanie waarin de namen van gestorvenen worden aanbevolen bij God. Namen van gestorvenen worden ter plaatse opgegeven door bezoekers van Allerzielen in 't Licht. Het gezang versterkt ook verder op de begraafplaats de meditatieve sfeer.

Een groepje van 4 tot 6 zangers blijft de hele avond (ca. 3 uur) eenzelfde melodie zingen. Het gezang hangt als een zachte sfeerlijn over de begraafplaats, ook al hoeft het van een afstand niet goed te horen te zijn. Op deze melodie zingen de zangers namen die opgegeven worden door de bezoekers die op dat moment bij de zangers aankomen (even gaan zitten / blijven staan en dan weer doorlopen). De namen worden afgewisseld in melodie met een vast refrein, waarmee de namen bij God worden aanbevolen.

Ononderbroken? Is dat wel haalbaar?

De zangers kunnen elkaar aflossen om het een hele avond vol te houden. In Oudewater in 2010 heeft men groepen samengesteld van elk ongeveer 6 mannen. De ene groep zingt 20 minuten, wordt daarna afgelost door de volgende groep en kan dan zelf even over de begraafplaats lopen, iets drinken en op adem komen. Het 'invoegen' van de nieuwe zangers gebeurt geleidelijk zodat de zang niet onderbroken wordt. Zo klinkt er van 19 tot 22 uur ononderbroken gezang, en hebben de zangers toch voldoende tijd om te rusten en weer op te laden voor het volgende blok.

Variatie 1: gregoriaans

De melodie wordt ontleend aan het "Lux aeterna" uit het gregoriaanse Requiem. Daartussendoor is een reciteertoon voorzien waarop verschillende namen kunnen worden ingevuld (klemtoon, aantallen lettergrepen enzovoorts).

De melodie

- roept de sfeer op van het gregoriaans, van de traditie en dodenmuziek;
- brengt namen tot klinken die opgegeven zijn door de mensen die daar aanwezig zijn;
- wordt door de zangers uit het hoofd gezongen;
- is eenstemmig
- is bekend bij veel koorleden (of eenvoudig aan te leren);
- is te zingen door een groepje van 4 tot 6 mensen;
- werkt ook meditatief voor mensen die iets verder weg zijn en niet de namen verstaan;

Variatie 2: Nederlands

De melodie sluit aan bij hedendaags kerkmuziekrepertoire. De melodie is zo gekozen dat verschillende namen erop kunnen worden ingevuld (klemtoon, aantallen lettergrepen enzovoorts). De tekst is gekozen uit een bijbelvers.

De melodie

- roept een 'engelensfeer' op, iets dat zonder maatsoort zweeft boven de begraafplaats
- is eenvoudig aan te leren en te zingen door een groepje van 4 tot 6;
- wordt door de zangers uit het hoofd gedaan;

- werkt ook meditatief voor mensen die iets verder weg zijn en niet de namen verstaan;
- kan meerstemmig zijn (bij voorkeur zo dat er afhankelijk van de beschikbare zangers een 2^e, 3^e en 4^e stem toegevoegd kunnen worden – eventueel als een canon).

Benodigheden

De zangers hebben in principe bijzonder weinig nodig. Een plaats waar ze enigszins beschut staan is prettig. Weersta de eventuele vraag van de zangers of ze binnen mogen zingen. Het is voor het zingen niet nodig en het is jammer van de kapel – die veel beter tot zijn recht komt als stiltekapel.

Een weinig licht (fakkels of een vuurkorf) volstaat. Namen kunnen worden opgeschreven op een schoolbord (zodat alle zangers ze tegelijk kunnen lezen), of op briefjes die doorgegeven worden.

Een extra assistent staat klaar om van de bezoekers de namen te ontvangen en op te schrijven op een bord of op kleine briefjes zodat de zangers deze kunnen zien.

Vorbereiding

Voor deze activiteit is het belangrijk dat de zangers zich volledig vertrouwd voelen met de melodie die ze de hele avond moeten zingen. Een of twee repetities vooraf zorgen ervoor dat alle zangers de melodie uit het hoofd kennen. Daarbij is het goed om ook het zingen van verschillende namen te oefenen, zodat de zangers op de avond zelf flexibel genoeg zijn om met verrassende namen toch uit de voeten te kunnen.

Bijbelteksten

De tekst van het refrein van de litanie zelf kan eventueel ergens zichtbaar neergelegd of opgehangen worden.

Melodie 1 Lux aeterna

The image shows a musical score for 'Melodie 1 Lux aeterna'. It consists of three staves of music in treble clef. The first staff contains the melody for the first line of Latin text: 'Lux aeterna, luceat eis, Domine,'. The second staff continues the melody for the second line: 'cum sanctis in aeternum, qui a pius es.' The third staff contains the Dutch lyrics: 'Om-wil-le van Nel Beek, en Sjaan Snel roe-pen wij U aan. Om-wil-le van Petrus Ban-den, en Agnus Lambo roe-pen wij U aan. Om-wil-le van Diederik O-ver toom, en Wilanne Sevenaar roe-pen wij U aan.' The music is written in a simple, melodic style with various note values and rests.

Lux ae - ter - na, lu - ce - at e - is Do - mi - ne,
cum sanc - tis tu - is in ae - ter - num - , qui - a pi - us es.
Om-wil - le van Nel Beek, en Sjaan Snel roe-pen wij U aan.
Om-wil - le van Petrus Ban - den, en Agnus Lambo roe-pen wij U aan.
Om-wil - le van Diederik O - ver toom, en Wilanne Sevenaar roe-pen wij U aan.

Tekst:

Moge eeuwig licht over hen schijnen, Heer,
samen met uw heiligen voor altijd,
U bent immers trouw.

Melodie 2: op een Nederlandse tekst

Tekst:

Mogen Gods engelen jou op handen dragen

of:

De Eeuwige zal je behoeden,
Hij zal je ziel bewaren. (ps 121)

Ritueel 3: Klaagmuur

Achtergrond en betekenis

De joodse Klaagmuur in Jeruzalem is een restant van de tempel(berg), die verwoest is in 70 na Christus. In de tempel werd communicatie met God tot stand gebracht via offers. Voor dat contact met God zoeken sinds de verwoesting joden hun heil bij de Klaagmuur. Veel joden geloven namelijk dat de Aanwezigheid van God (het hebreeuwse woord *Sjechina* betekent aanwezigheid) bij de muur is gebleven. Anderen menen dat de *Sjechina* net als de joden zelf in ballingschap is gegaan. Rond de Klaagmuur hebben nieuwe rituelen vorm gekregen. Wanneer joden bidden overal ter wereld, richten zij hun gebeden richting de Klaagmuur. In de mystiek wordt gezegd dat alle gebeden via de Klaagmuur (via de tempel) naar de hemel (naar de *Sjechina*) gaan. Ook de briefjes vormen een ritueel: mensen die bij de Klaagmuur komen, schrijven briefjes met gebeden of vragen aan God, en steken deze in de voegen in de muur. Het gaat dus niet alleen om klagen in de alledaagse betekenis; bidders zien de Klaagmuur als een middel om in contact te komen met God, met de Heilige en het hiernamaals.

Ook in de seculiere wereld is de Klaagmuur een begrip: een metafoor voor 'even iets van je afschrijven'. Zie bijvoorbeeld www.klaagmuur.nl en andere 'online klaagmuren'. Deze zijn vaak wel exclusief bedoeld om te klagen.

Doel

De Klaagmuur kan mensen helpen om de afstand tussen levenden en doden, tussen sterfelijke mensen en God te overbruggen. Mensen kunnen briefjes schrijven, gericht tot God, of gericht tot hun gestorven geliefde, en deze in of op de muur vast maken. Aan het einde van de avond worden alle briefjes tezamen in een vuur verbrand. Dat kan symbolisch geduid worden als het laten opstijgen van de gebeden – en geeft mensen ook praktisch de zekerheid dat hun diepste wensen en verlangens niet in verkeerde handen zullen vallen en nog een tijd lang nagedragen zullen worden.

Vormgeving

De vorm van de Klaagmuur kan divers zijn. Men kan denken aan een muur (bijv. aan de buitenkant van de kapel), met daarin gaatjes waar mensen briefjes in kunnen stoppen. Deze briefjes zullen niet gelezen worden door de andere bezoekers. Men kan denken aan een of andere vorm van een 'prikbord' (van doorzichtig perspex, van hout, van een ander materiaal) waar mensen briefjes op kunnen plakken. Deze briefjes kunnen wel gelezen worden door andere bezoekers (net zoals een open voorbedeboek in een dagkapel vaak open ligt en door mensen wordt meegelezen). Het meelezen heeft ook een positieve werking: het vergroot herkenning van bezoekers onderling en scheidt daarmee gemeenschap.

Bij de Klaagmuur is verder een (niet te grote) tafel nodig waar papier en schrijfmateriaal beschikbaar zijn en waar mensen even kunnen zitten om te schrijven. Men kan denken aan een statafel zonder zitplaatsen; of een smalle horizontale plank (stevig ondersteund) onder de Klaagmuur zelf kan al voldoende zijn, of een tafel op schragen met aan weerszijden smalle banken.

Bijbelteksten

Een bijbelse tekst boven de muur of aan de muur helpt om bezoekers op een spoor te zetten wat ze kunnen doen met deze Klaagmuur. Gekozen kan worden voor een van de volgende teksten:

"Houd mij in leven wees Gij mijn redding
steeds weer zoeken mijn ogen naar U"
psalm 25

Of:

"Uw nabijheid wil ik zoeken, God,
verberg u toch niet voor mij"
psalm 27

Of:

"U heb ik lief,
U luistert naar mijn roepen en klagen"
Psalm 116

Of:

"Kom tot rust, mijn ziel,
Want Hij heeft mijn smeken gehoord."
Psalm 116

Of:

"God, ons heil, kom bij ons terug,
wees niet langer afzijdig van ons."
Psalm 85

Of:

"Laat mijn hartenkreet u bereiken, Heilige,
geef mij inzicht; u hebt het beloofd."
Psalm 119

Of:

"Met heel mijn hart zoek ik u;
wees mij genadig God, zoals u beloofd hebt."
Psalm 119

Of:

"Uit de diepte jou vergeten,
roep ik jou"
psalm 130

Ritueel 4: Kaarsen versieren

Beschrijving

De bezoekers worden uitgenodigd om bij een hiervoor ingerichte plaats een kaars te versieren voor hun gestorven geliefde. De kaars of het graflicht kan naar keuze daarna op het graf worden neergezet of naar huis meegenomen.

Vormgeving

Rond een overdekte tafel staan stoelen of banken, waar mensen even kunnen zitten om een kaars of een graflicht te versieren. Ingrediënten voor het versieren kunnen zijn: stickers, speciale plakkers van kaarsvet, misschien stiften of verf. Er wordt gezorgd voor voldoende kaarsen zodat iedereen die wil, kan meedoen met versieren (reken erop ongeveer 1/4 tot 1/3 van alle bezoekers zal willen meedoen).

Benodigheden

- een partytent of parasol;
- een tafel, banken of stoelen;
- een ruime voorraad kaarsen (9 cm doorsnee) en graflichten;
- spulletjes ter versiering: stickers, stiften etc.;
- eventueel scharen om zelf stickers om maat te kunnen knippen;
- sfeerverlichting in de tent, genoeg om bij te kunnen werken;
- een afvalbak of vuilniszak om restanten te kunnen afvoeren.

Bijbelteksten

“De nacht licht op als de dag,
het duister zal helder zijn als het licht.”
Psalm 139

“Licht zal schijnen op de wegen die je gaat.”
Job 22

“Laat het licht van uw ogen over mij schijnen”
Psalm 4

“Licht voor wie recht heeft gedaan
vreugde voor wie trouw zijn.”
Psalm 97

Ritueel 5: Als een bloem in het veld

Achtergrond en betekenis

Bloembollen poten is een nieuwe rituele vorm die ook gebruikt wordt in andere moderne (buitenkerkelijke) gedachtenisrituelen.

Een bloembol in de grond stoppen, is vooruitzien naar de tijd voorbij de koude winter, als het nieuwe jaar weer aanbreekt en het nieuwe leven weer ontkiukt. Een bloembol stop je onder de grond, zoals we ook onze doden begraven. Maar daar blijft het niet bij steken: de bloembol is – juist begraven – het begin van een nieuw leven.

Doel

Sommige mensen zullen het bloembollen poten gaan ervaren als een vorm van begraven. Misschien wel hebben ze hun geliefde nooit (goed) kunnen begraven en roept dit ritueel begraven toch de dode geliefde en het afscheid weer op. Veel mensen zullen denken aan hoe in het voorjaar de bloembollen een mooi veld van nieuw leven zullen gaan vormen.

Vormgeving

Benodigdheden:

- een vrij stukje grond op de begraafplaats;
- bloembollen;
- een mand of kistje om de bloembollen aan te bieden;
- schepjes;
- laag-bij-de-grondse verlichting;
- een bijbelse tekst.

Een veldje

Voor het bloembollen poten is een vrij stukje grond op de begraafplaats nodig. Mooi is het om een veldje een symbolische vorm te geven, zoals een spiraal (levensweg) of een hart.

De vorm kan een kader zijn (de vorm van een hart) waarbinnen alle bloembollen gepoot worden. De bezoekers begraven hun bol zelf op een zelfgekozen plek binnen het veldje.

Als er genoeg ruimte is, kan de vorm ook zelf de pootsleuf worden waar de bloembollen in omhoog zullen komen: bijvoorbeeld een labyrint dat in het voorjaar wanneer de bloembollen opkomen, uitnodigt om erin te lopen.

Bloembollen

Men kan hele symbolische verhandelingen houden over welke bloembollen wat betekenen. Maar gewoon eenvoudig een partij bloembollen is ook goed. Grotere bollen zoals van tulpen en narcissen zijn gemakkelijker te hanteren dan kleine bolletjes zoals van crocussen of blauwe druifjes. Een afwisseling van bloembollen geeft mensen de mogelijkheid een keuze te maken wat bij hen past, en ziet er bovendien in het voorjaar mooier uit.

Mand of kist

Een mand of kist waar de bloembollen in liggen die de bezoekers kunnen pakken om te poten. Ook hier geldt: laten zien dat er aandacht is voor een mooie verzorging is belangrijk. Liever een paar mooie manden dan een plastic krat.

Licht

Weinig licht is voldoende om het mogelijk te maken bloembollen te poten. Het beste is verlichting laag bij de grond: bijvoorbeeld potjes met waxinelichtjes die het kader van het veldje aangeven.

Een aantal kleine schepjes.

Bijbeltekst

Met een Bijbeltekst krijgt dit ritueel extra betekenis. Dat kan in de vorm van een tekstbordje met een Bijbeltekst erop in het midden van het bloembollenveldje, of als steek-kaart in de mand met de bloembollen, of in (uit hout gezaagde) letters verspreid langs het bloembollen-lint of enzovoorts.

Bijbelteksten

“De mens leeft kort, als een bloem op het veld,
maar eindeloos is de liefde van God.”

Psalm 103

“Naakt ben ik geboren uit de schoot van mijn moeder,
naakt keer ik daar weer terug”

Job 1, 21

“Wie zaait in droefheid, zal oogsten in vreugde”

Psalm 126

“Uit de aarde bloeit de waarheid op
Uit de hemel ziet het recht toe.”

Psalm 85

“Als een graankorrel die in de aarde valt, sterft, vrucht draagt”

Johannes 12

Zegen

Eventueel kan voor het einde van de avond het bloembollenveld gezegend worden met een zegen (zie *Ritueel 7 grafzegen* voor een zegenbede).

Nazorg

Als er op de avond van Allerzielen een grote hoeveelheid bollen gepoot is door bezoekers, verdient het aanbeveling om een tuinier (werkgroep van de begraafplaats) goed naar het resultaat te laten kijken, en eventueel de bollen er allemaal weer uit te halen en opnieuw te poten zodat ze de goede diepte in de grond zitten. Dat is ook het moment om te kijken of de beoogde vorm (een hart, een labyrint, een weg) inderdaad goed uitkomt in de geplante bollen of dat er eventueel wat bollen verplaatst moeten worden om het geheel beter te laten opkomen na de winter.

Ritueel 5: Je naam staat geschreven...

Achtergrond en betekenis

Deze rituele vorm is direct afgeleid van de bijbeltekst in Jesaja 49, 15-16: "Kan een moeder soms vergeten het kind uit haar schoot? Des te meer zal ik jou niet vergeten. Je naam staat gegrift in de palm van mijn hand."

Namen een plaats geven, namen opnieuw noemen, namen van geliefden die al lang gestorven zijn en soms door niemand meer genoemd worden. Die namen opnieuw schrijven, zien staan, is troostend. Het stelt de gestorvenen even present, beveelt hen aan bij God.

Vorm

Ergens op de begraafplaats wordt gelegenheid gemaakt om namen op te schrijven. Dat hoeft niet in de vorm van een handpalm, dat kan ook op een andere manier: door (houten of kartonnen) labels aan een touwtje in een bestaande boom te hangen, waarop mensen namen kunnen schrijven. Of door in een haag labels van stof met de naam erop geschreven te laten bevestigen aan de takken. Erbij ligt schrijfgerei. Een vrijwilliger nodigt de bezoekers uit om de naam van hun geliefde op te schrijven op deze handpalm. In de loop van de avond ontstaat een groot eerbetoon aan gestorven geliefden, in talloze handschriften, soms verrassend naast elkaar.

Vormgeving

Benodigdheden:

- een plaats waar namen kunnen hangen
- briefjes, of kartonnen kaartjes, of stukjes stof
- schrijfgerei;
- licht
- een bijbelse tekst op een zichtbare plaats van een waterbestendig materiaal

Een plaats

Er wordt zorg besteed aan de plaats waar namen kunnen worden geschreven. Wanneer namen aan briefjes in een boom worden gehangen, kan men denken aan een klein rond tafeltje onder deze boom waar men kan schrijven. Een mand met daarin (gekleurde) briefjes of plaatjes hout die met krijt beschreven kunnen worden of verschillende lapjes stof waaruit mensen kunnen kiezen. Door de labels een gaatje waardoorheen draad gestoken kan worden. Het draad wordt in de boom bevestigd.

Schrijfgerei

De keuze van het schrijfgerei hangt af van het materiaal waarvan de briefjes of labels gemaakt zijn. Denk aan dikke stiften voor karton, aan krijt voor houten labels, aan textielstiften wanneer de labels van stof gemaakt zijn.

Licht

Het licht dient de boom en de labels zichtbaar te maken zodat de bezoekers de namen kunnen lezen. Men kan denken aan een flinke stormlamp op olie die ook in de boom hangt, eventueel een elektrische spot met gekleurd licht (pas op dat het licht niet verblindt).

Bijbeltekst

Voor veel kerkelijke mensen roept het "geschreven staan in Gods hand" nog wel herkenning op. Voor mensen die niet met deze uitdrukking vertrouwd zijn, zal het een betekenisvolle uitdrukking kunnen worden. Mooi is het om de Bijbeltekst zelf ook te schrijven (schilderen, calligraferen) op de boom, bijvoorbeeld met textielverf op een lap stof die in een spiraalvorm om de stam van de boom heen gedrapeerd wordt.

Bijbelteksten

Het ligt voor de hand om het vers uit Jesaja 49 uit te gebruiken, of een stukje eruit, bijvoorbeeld:

"Ik heb je naam gegrift in de palm van mijn hand"
Jesaja 49

Of iets vrijer:

"Je naam staat geschreven in de palm van Gods hand"
Jesaja 49

Of uitgebreider:

"Ik vergeet je nooit: je naam staat in Mijn hand gegrift"
Jesaja 49

Of heel kort:

"... in de palm van Gods hand."
Jesaja 49

Of een andere tekst:

"U weegt de pijn en het verdriet in uw hand"
Psalm 10

Of

"In uw hand leg ik mijn leven"
Psalm 31

Na afloop

In principe zijn de ontstane rituelen en monumenten er voor een avond, en niet permanent. Er is een tendens in onze cultuur om steeds meer permanente monumenten op te richten. Het gevaar hiervan is dat de ruimte meer en meer gevuld wordt van zaken en mensen die we niet mogen vergeten. En als praktisch nadeel dat volgend jaar weer een andere gedenkplaats voor de namen bedacht moet worden omdat deze er al staat. Door krijgt te gebruiken dat zal wegspoelen in de loop van de weken erna, worden de namen weer onderdeel van de eeuwigheid: "stof tot stof". Kartonnen labels zullen vies worden wanneer ze blijven hangen; die wellicht liever weghalen na Allerzielen.

Ritueel 6: Op een witte steen

Doelstelling

Dit ritueel is voor bezoekers die een kindje hebben verloren. Tot in de jaren zestig van de twintigste eeuw werden ongedoopt gestorven kinderen niet in gewijde aarde begraven. Ook later nog werden doodgeboren kinderen naamloos en anoniem begraven en tot op vandaag zijn er vrouwen die tijdens de zwangerschap een kind verliezen, dat naamloos blijft of niet begraven wordt. Voor die kinderen kunnen bezoekers een witte steen neerleggen op een daarvoor uitgekozen plaats. Op deze steen kunnen ze een naam schrijven of iets anders dat voor hen betekenisvol is. Zo kunnen ouders hun gestorven kindje alsnog een naam kunnen geven en een plek geven waar ze naar terug kunnen gaan.

Waar

Op veel begraafplaatsen is er tegenwoordig een monument voor te vroeg gestorven kindjes. Vanzelfsprekend is dit monument de plaats waar de steentjes neergelegd worden. Als een dergelijk monument er niet is, kan een andere prettige plek op de begraafplaats gezocht worden waar dit monument van steentjes een permanente plaats kunnen krijgen.

De vormgeving van een bestaand monument voor ongedoopt gestorven kinderen kan het overigens nodig maken om een ander symbool te kiezen dan de witte steentjes uit Openbaring 2,17. Bijvoorbeeld omdat er al een symbool aanwezig is (de palm van Gods hand, een open poort naar de eeuwigheid, of anders). In dat geval wordt het ritueel aangepast aan de symboliek van het monument. Het schrijven van een naam en deze een plaats geven bij het monument blijft centraal staan.

Benodigheden

Een plaats op de begraafplaats die betekenisvol is
(Witte) stenen, formaat van grote kiezels of kleine rivierstenen
Schrijfgerei waarmee op stenen geschreven kan worden
Voldoende licht om de tekst te kunnen schrijven en lezen
Zitplaatsen om even te blijven zitten met aandacht voor de stenen (krukjes?)
Zitplaatsen om te kunnen schrijven
Een bijbeltekst

N.B. zet hier geen grote tafel neer; deze neemt de aandacht weg van het monument of de plaats waar de steentjes liggen. Kijk of het mogelijk is een kleine schrijfplek te maken of plaats de schrijfplek aan de overkant van het pad zodat het monument onbelemmerd blijft.

Begeleiding

Deze vorm kan zeer emotioneel zijn voor de bezoekers die het betreft. Daarom is het belangrijk dat hier een of meer ervaren gastvrouwen aanwezig zijn met een luisterend oor.

Het is mooi als tegen het einde van de avond deze steentjes tezamen gezegend worden met een (hiervoor aangepaste) grafzegen.

Nazorg

Het gaat hier om vervangende monumenten voor kinderen die geen (bekend) graf hebben. Daarom is het de bedoeling dat deze stenen blijven liggen.

Bijbelteksten

Het ligt voor de hand om het vers uit Openbaring 2,17 te gebruiken, of een stukje eruit, bijvoorbeeld:

“en Ik zal hem een wit steentje geven
en op dat steentje staat een nieuwe naam geschreven,
die niemand kent dan hij die hem ontvangt.”
Openbaring 2

Of (iets vrijer):
en Ik zal hem een nieuwe naam geven,
die niemand kent dan hij die hem ontvangt.
Openbaring 2

Of (idem):
en God zal je een wit steentje geven,
met een nieuwe naam,
die niemand kent dan jij die hem ontvangt.
Openbaring 2

Andere mogelijkheden (zie ook vorige ritueel)
“U weegt de pijn en het verdriet in uw hand”
Psalm 10

Of:
“Tranen zijn mijn brood, bij dag en bij nacht.
Bedroefd is mijn ziel in mij. Waar ben je dan, God?”
Psalm 42

Of:
“Had ik maar vleugels zoals een duif
Ik zou wegvliegen en een rustplaats zoeken”
Psalm 55

Of:
De kinderen die je verloren had:
eens zul je hen horen zeggen:
‘Maak plaats voor mij, laat mij hier wonen!’
Jesaja 49

Ritueel 7: Zegening van het graf

Kort ritueel voor een individuele grafzegen

Op deze Allerzielenavond kunnen de nabestaanden van gestorvenen een zegen vragen over het graf van hun gestorven geliefde. Als hun gestorvene geen graf heeft op deze begraafplaats, kan de zegen gegeven worden over een ander symbool dat door de nabestaanden zelf aangedragen wordt. Ook kan deze zegen gebruikt worden om aan het einde van de avond het veldje met bloembollen of het monument met de witte stenen te zegenen.

De voorganger loopt met de mensen mee naar het graf dat zij graag willen laten zegenen, of naar de plaats waar zij die avond hun steentjes neergelegd hebben. Hij of zij heeft een emmer met wijwater en een flinke palmtak bij zich. Een wijwaterkwast kan ook. Eventueel zijn er kleinere (buxus)takjes voor de nabestaanden. (Indien gewenst draagt de voorganger liturgische kleding.)

Terwijl men naar het betreffende graf loopt is er gelegenheid om te vragen hoe lang geleden het is dat hun dierbare is gestorven en onder welke omstandigheden. Deze informatie is nodig om in de tekst van de zegen de naam te kunnen invoegen van de gestorvene.

Bij het graf aangekomen stelt de voorganger zich op aan het voeteneind, de nabestaanden aan weerskanten rond het graf. Zo mogelijk maakt men een kring rond het graf.

Tip: kies een van de onderstaande zegenbeden uit en print deze op een klein kaartje. Nog beter is het de tekst uit het hoofd te kennen, zodat de zegen ook doorleefd gezegd kan worden.

Verloop van de grafzegen

Bij het graf zegt de voorganger met kruisteken:

V.: In de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest.

A: Amen.

Zegenbede

(zie keuzeteksten)

Besprenkelen met wijwater

Na het uitspreken van de zegen(bede) volgt de besprenkeling van het graf, het crematiemonument of een ander gedenkteken. De voorganger doopt de palmtak in de emmer en maakt met de tak met wijwater rustig en aandachtig een kruis over het monument van boven naar beneden, van links naar rechts.

Eventueel kunnen de nabestaanden uitgenodigd worden zelf een (klein) takje te nemen en ook het graf te besprenkelen.

Na het besprenkelen met wijwater groet de voorganger de aanwezige nabestaanden en laat hen bij het graf, terwijl hij of zij zelf verder trekt.

Keuzeteksten voor een grafzegen

Bij [...] kan de naam van de gestorvene worden ingevuld.

Uit het romeins uitvaartrituaal

V. Laat ons bidden:

God,
Zegen dit graf
en zend uw heilige engel
om het te bewaken.
Bevrijd [...]
wiens lichaam hier begraven ligt
van alle lijden en alle kwaad,
dan zal hij / zij bij U
vreugde vinden zonder einde
samen met alle gestorvenen
Door Christus onze Heer.
Amen.

V.: (tijdens het sprenkelen met wijwater) In de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest

A.: Amen

Andere zegenbeden

V. Laat ons bidden:

God van het leven,
Hebt Gij niet Lazarus uit zijn graf geroepen
en hem doen opstaan tot nieuw leven?
Roep zo ook [...],
tot nieuw leven en zegen hem
Dat wij eens weer
verbonden zullen zijn in het eeuwig Licht
Dat vragen wij, voor nu en altijd,
U Vader, U Zoon en U Heilige Geest.
A.: Amen

Of:

God van het leven,
Hebt Gij niet het dochttertje van Jairus
gered van de dood
en haar doen opstaan tot nieuw leven?
Roep zo ook [...],
tot nieuw leven en zegen haar
Dat wij eens weer
verbonden zullen zijn in het eeuwig Licht
Dat vragen wij, voor nu en altijd,
U Vader, U Zoon en U Heilige Geest.
A.: Amen

Of:

V. Laat ons bidden:

God,
Zegen dit graf
en zend uw heilige engel
om het te bewaken.
Neem [...] [die hier is begraven]
op in uw liefde
dan zal hij / zij bij U
vreugde vinden zonder einde
Door Christus onze Heer.
Amen.

Zegenbede voor gestorven kinderen die geen eigen graf hebben

V.: In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.

A.: Amen

V. Laat ons bidden:

Barmhartige God,
Zoals een adelaar
zijn jongen op zijn vleugels draagt,
Zo vangt Gij, God, ons op als wij vallen,
Wij vragen u,
Wees met uw zegen bij [...]
Draag ook dit kind op uw vleugels.
Moge [deze steen]* een teken zijn
van uw trouw tot over de dood heen,
in de tijd zonder tijd.
Amen.

* of ander voorwerp dat de mensen hebben aangedragen als symbool voor hun kind.

V. Laat ons bidden:

God van het leven,
In uw ogen is het leven van een mens
vluchtig als een bloem op het veld
als de bollen die hier liggen in de verborgenheid van de aarde,
Zegen deze plek zo vragen wij u
Opdat de bollen die hier begraven liggen
voorbode zijn van het nieuwe leven
dat straks voor ons ligt.
Zo vragen wij U, door Christus onze Heer
Amen.

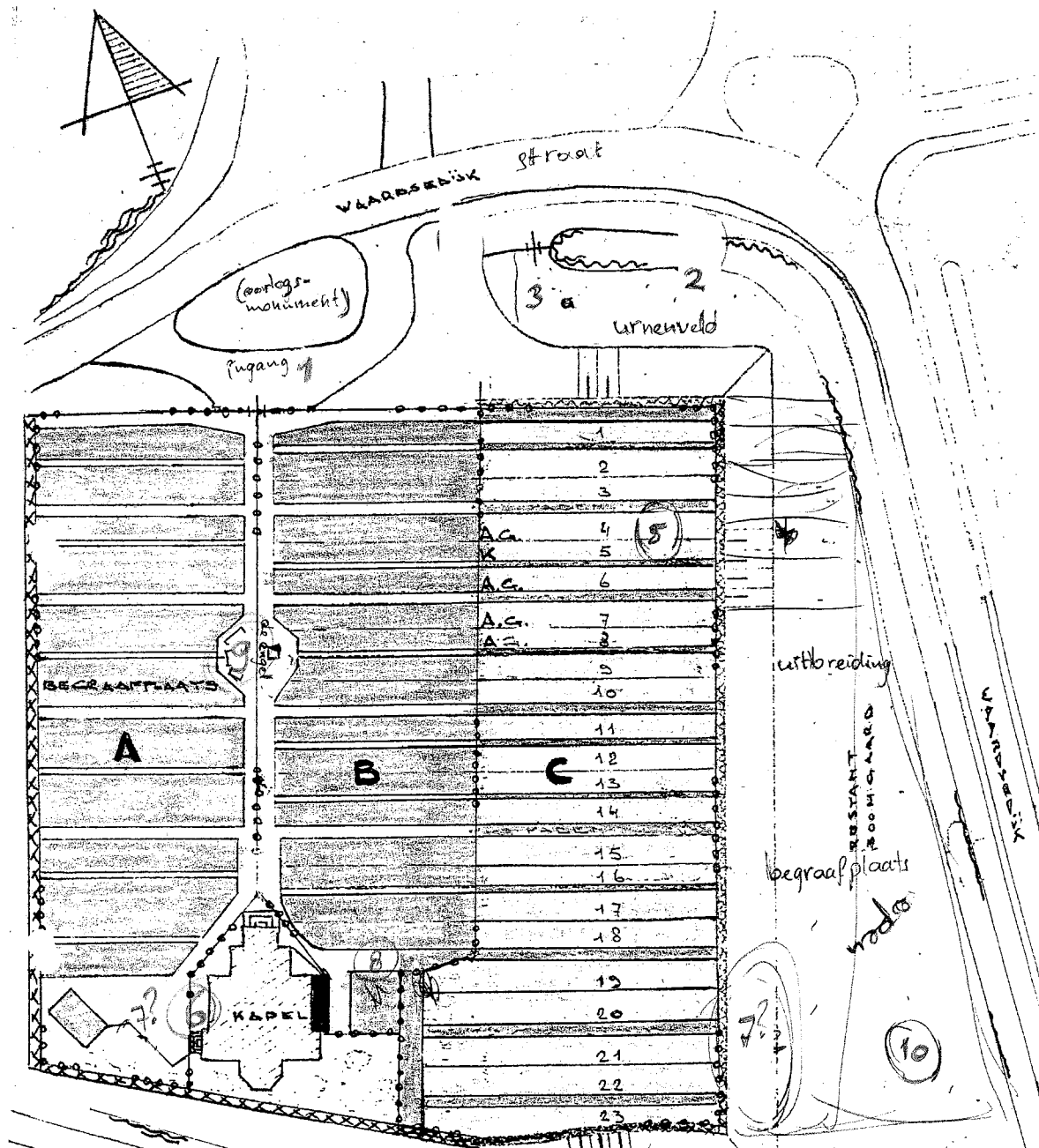
V.: (tijdens het sprenkelen met wijwater) In de naam van de Vader, de Zoon en de heilige Geest

A.: Amen

Bijlage 1 Voorbeeld inrichtingsplan: Leimuider 2010

Onderdeel	Contactpersoon in Stuurgroep:	Taken + vrijwilligers
1) Aankleding en verlichting	Joris	Elektrische verlichting: ... Vuurschaal / -korf: scouting Fakkels en windlichten: ... kindermonumentje opknappen: Aad en Ellen Oorlogsgraf: partytenten: tegels leggen: tuinmannen lichtjes in de urnenmuur: Ria
2) Catering	Sonja	Koffie en thee: koffiegroep Warme chocolademelk: idem Bisschopswijn: Joris Zielenkoekjes bakken en uitdelen: werkgroep hospice
3) Gastvrouwen / gastheren		Rafaëlgroep en stuurgroepvrijwilligers zonder taak
Rituelen		
1) stilteplek in de kapel	Sonja	Opruimen kapel Schilderij Aankleding kapel Kaarsen + hart
2) Mandala's tekenen	Ria	Annette
3) brieven schrijven aan de gestorvenen + vuur om ze te verbranden	Greet	Papier: Greet
4) namen zingen + vuur	Ria	4-6 zangers uit diverse koren
5) bloembollenhart	Ria	
6) bijbelse teksten op diverse plekken	Ria	
7) gitaar (bij gedichten) + vuur	Els	Gerda speelt gitaar / neemt een zangeres mee
8) gedichten (bij gitaar)	Els	Leny, Carolien, Marieke, Els, Anneke
9) graven zegenen	Charles	Priester met twee misdienaars

Bijlage 2 Voorbeeld plattegrond begraafplaats

AGENDA

- GRAFDREEDTE 1,20 m
 A, B en C = HOOFDVAKVERDELING
 ○○○ BEGRENZING. HFD. VAKVERD.
 A.G. = ALGEMENE GRAVENVAK
 K. = KINDERGRAVENVAK
 GEBT. LAND. = FAM. GRAVENVAK
 ■ = URNENPLAATSAAN

BD. AUG. '83
 SCHAAL 1:500

Toelichting bij de plattegrond Oudewater

Onderdeel	Benodigheden	Uitvoerenden
1) Welkom / ingang	Vuurkorven + tent + graflicht voor iedereen + programma op papier	Gastvrouwen: vrijwilligers rouwbezoekgroep
2) Kaarsen versieren	Tent + elektrisch licht, Stoelen, voorraad kaarsen, graflichten, plakmateriaal en andere versiering	Cobi en Bets
3) Litanie van namen	Tent + licht voor zangers, flip-over voor namen, bord met de tekst van Lux aeterna, fakkels voor sfeer	Herenkoor + vrijwilliger voor het noteren van namen
4) Stiltekapel	Paar stoelen langs de muur; bloemenzuil van gaas in het midden, met bijbeltekst; emmers met bloemen om erin te steken; devotielichtjes bij kruisjesbord; voorbedeboek + pennen	Corrie
5) Bloembollen poten	Lege grond + rand van ledlichtjes erom heen; bordje met Bijbeltekst; vuurkorf; mand met bollen; schepje	John / tuinmannen
6) koffie, thee, bisschopswijn, zielenkoekjes	partytent + elektrisch licht, statafels, paar stoelen / bankjes apparatuur etc voor schenken	Joke, Els en Miranda
7) Priestergraf	Niet bereikbaar door koffie/thee-tent – geen activiteit	
8) Klaagmuur	Houten muur met brievenbus tegen de muur van de kapel aan; vuurkorf; partytent, tafel en banken om te schrijven, papier en pennen /stiften	Leny
8) GedachteNisjes maken	dezelfde partytent; voorbeelden van gedachteNisjes van dik papier met opdruk; stiften en pennen om teksten en kleuren in te vullen	Doortje
8) Monumentje 'open poort'	Lichtjes in potten; geen activiteit	
9) bestaand beeld van de engel + banken	Spot met gekleurd licht; bordje met bijbeltekst. Banken schoonmaken. Geen activiteit	Michel
* aanvragen grafzegen	Wijwateremmer, wijwater (flessen in voorportaal kapel), palmtak, tekst zegenbede	Doortje; grafzegen door Anton of Doortje
* gastvrouwen, -heren		avondwakewerkgroep en rouwbezoekgroep
Hoofdpad met oude bomen	Grondspots met gekleurd licht voor onderaf aanlichten van de bomen; oliefakkels langs het pad	Michel; fakkels lenen via John
Zijpaden	Fakkels en windlichten in potten	Hans, Joke, Doortje, John

Bijlage 3 Begroting Allerzielen in 't Licht

Voor 300 - 500 bezoekers

Onderdeel	Budget	Benodigd
Publiciteit	€ 400	posters, folders / flyers
Verlichting: elektrische verlichting	€ 1500	lichtadvies incl. huur lampen + generator) + uren voor aanbrengen van verlichting op begraafplaats
Vuurkorven en fakkels, levende verlichting	€ 100	Vuurkorven (lenen); aanschaffen hout, fakkels, lampenolie, andere licht-elementen
Catering	€ 100 € 200 € 40	apparatuur (zo mogelijk van de parochie gebruiken) dranken en bekens kruiskesbroodjes
Rituelen		
Klaagmuur	€ 20	constructie zelf maken, papier + pennen / stiften
Bloembollen poten	€ 80	200 narcissen (of: bloembollen gesponsord door een bollenteler)
Kaarsen	€ 60 € 90	graflichten (bij de workshop versieren) devotielichtjes of kleine kaarsen (ca 400 stuks)
In Gods hand geschreven	€ 25	lapjes, textielstiften
Namen zingen	--	briefjes of schoolbord
Bordjes voor psalmteksten	€ 25	restjes hout of leisteen of ander materiaal; restjes verf
Kapel	--	
Grafzegen	--	Water, wijwateremmer, palmtakjes
Totaal rituelen	€ 300	
Onvoorzien	€ 60	
Totaal	€ 2700	

Deze begroting gaat er vanuit dat partytenten en/ of parasols geleend kunnen worden. De kosten kunnen verder lager uitvallen als er meer middelen geleend of geschonken worden / uit restmateriaal zelf gemaakt worden.

Bijlage 4 Algemene planning

Tijd	Activiteit	Initiatief
mei	Samenstellen stuurgroep	Pastoraatsgroep / pastoraal team
mei	Afspraken en randvoorwaarden	Stuurgroep
juni	Verkennen begraafplaats + eerste ideeën inrichting	Stuurgroep
juni	Begroting maken	Stuurgroep
juni	Werkgroep publiciteit samenstellen werkgroep inrichting samenstellen	Stuurgroep
juni-juli	Eerste plan elektrische verlichting + levend vuur opstellen	Werkgroep inrichting
juni-juli	Publiciteitsplan maken	Werkgroep publiciteit
juli-augustus	Ritueelbeheerders vragen	Stuurgroep
augustus	Vorbereiden publiciteit	Werkgroep publiciteit
september	Beginnen publiciteit	Werkgroep publiciteit
september	Werkgroep catering samenstellen	Stuurgroep
september	Gastvrouwen / gastheren vragen	Stuurgroep
september	Concept-inrichtingsplan af	Stuurgroep
september	instructieavond voor alle vrijwilligers	Stuurgroep
september	Beginnen voorbereiden rituelen	Ritueelbeheerders
september	Plan maken catering	Werkgroep catering
oktober	Uitvoeren publiciteit	Werkgroep publiciteit
oktober	Vorbereiden catering	Werkgroep catering
oktober	Vorbereiden rituelen	Ritueelbeheerders
Eind oktober	inrichtingsplan definitief maken	Stuurgroep in overleg met alle werkgroepen
Eind oktober	Beginnen met voorbereidingen op de begraafplaats	Stuurgroep; werkgroep inrichting; ritueelbeheerders
2 november overdag	Klaarmaken begraafplaats	Stuurgroep; werkgroep inrichting; werkgroep catering; ritueelbeheerders
2 november 's avonds	Allerzielen in 't Licht	Stuurgroep; werkgroep inrichting; werkgroep catering;

		ritueelbeheerders; gastvrouwen / gastheren
3 november	Opruimen	Stuurgroep; werkgroep inrichting; werkgroep catering; ritueelbeheerders; gastvrouwen / gastheren
Half november	Evaluatie + afsluiten financiën	Stuurgroep – met inbreng van alle werkgroepen
Eind november	rapportage aan pastoraatsgroep / pastoraal team	Stuurgroep

Bijlage 5 Bijbelse teksten

Bij de rituelen zijn bijbelse teksten genoemd als noemer waaronder het ritueel kan plaatsvinden. Deze bijbelse teksten geven diepte aan het ritueel en laten de bezoekers delen in de rijkdom van de bijbelse inspiratie. Alle genoemde teksten zijn hier nog eens in een lijst bij elkaar gezet.

De bijbelse teksten kunnen ook los van de rituelen gebruikt worden. Denk aan: bijbelse teksten neerleggen of ophangen op plaatsen waar ze mensen kunnen treffen: bij de ingang, bij een monument op de begraafplaats, zomaar op een vrij grasveldje of langs de sloot, in de haag etc.

Over het algemeen geldt voor losse teksten: hoe korter, hoe krachtiger. In de vormgeving is creativiteit wenselijk. Denk ook eens aan woorden uit hout gezaagd, letters van kaarsjes.

“De mens leeft kort, als een bloem op het veld,
maar duren zal de liefde van God.”
Psalm 103

“Gods engelen zullen je op handen dragen,
je voet zul je niet stoten aan een steen”
psalm 91

“Naakt ben ik geboren uit de schoot van mijn moeder,
naakt keer ik daar weer terug”
Job 1, 21

“Wie zaait in droefheid, zal oogsten in vreugde”
Psalm 126

“Uit de diepte jou vergeten,
roep ik jou”
psalm 130

“De Heer zal je behoeden voor alle kwaad,
Hij zal je ziel bewaren.”
Psalm 121

“De Heilige houdt de wacht over je gaan en je komen
van nu tot in eeuwigheid.”
Psalm 121

“Houd mij in leven wees Gij mijn redding
steeds weer zoeken mijn ogen naar U”
psalm 25

“Kom tot rust, mijn ziel,
Want Hij heeft mijn smeken gehoord.”
Psalm 116

“Als een graankorrel die in de aarde valt, sterft, vrucht draagt”
Johannes 12

“Je naam staat geschreven in de palm van Gods hand”
Jesaja 49

“In uw hand leg ik mijn leven”
Psalm 31

“De nacht licht op als de dag,
het duister zal helder zijn als het licht.”
Psalm 139

“Had ik maar vleugels zoals een duif
Ik zou wegvliegen en een rustplaats zoeken”
Psalm 55

De kinderen die je verloren had:
eens zul je hen horen zeggen:
‘Maak plaats voor mij, laat mij hier wonen!’
Jesaja 49

“U weegt de pijn en het verdriet in uw hand”
Psalm 10

“God, ons heil, kom bij ons terug,
wees niet langer afzijdig van ons.”
Psalm 85

“Uit de aarde bloeit de waarheid op;
uit de hemel ziet het recht toe.”
Psalm 85

“Sterk als de dood is de liefde
Vlammende vonken, goddelijk vuur.
Zeeën kunnen haar niet doven,
rivieren spoelen haar niet weg.”
Hooglied 8

“Met heel mijn hart zoek ik u;
wees mij genadig God, zoals u beloofd hebt.”
Psalm 119

“Hemelhoog is jouw liefde,
tot aan de wolken reikt jouw trouw.”
Psalm 57

“Ik zal hem een nieuwe naam geven,
die niemand kent dan hij die hem ontvangt.”
Openbaring 2

“Tranen zijn mijn brood, bij dag en bij nacht.
Bedroefd is mijn ziel in mij. Waar ben je dan, God?”
Psalm 42

Bijlage 6 Kruiskesbroodjes

Tot de volkstraditie van Allerzielen in veel landen behoren 'zielenkoeken' of 'zielenbroden'. Zielenbroodjes worden gebakken om aan de zielen te eten te geven – daarvan getuigen oude tradities van maaltijden op de begraafplaats. Daar de gestorven zielen niet veel plegen te eten, heeft men al vroeg deze zorg voor de doden vertaald in zorg voor de armen: zielenbroodjes werden uitgedeeld aan de armen. Natuurlijk is het dan wel de bedoeling dat de armen voor de gestorven zielen zouden bidden.¹

In de meeste delen van Nederland zijn sinds de Reformatie speciale broodjes of koeken voor Allerzielen verdwenen. Wel kent men nog lange tijd speciale broodjes voor begrafenissen: kruiskesbroodjes, of kruuskesbroodjes. Dit zijn broodjes gemaakt van een zoet deeg met krenten erin, en een kruis erop gekerfd. Onderstaand recept is een reconstructie van traditionele Nederlandse kruiskesbroodjes, met daarin donker meel (vanwege de rouw), rozijnen (vanwege de zoetheid) en specerijen. De kruisjes zijn erop getekend met een glazuur van wit meel, waardoor ze zichtbaar blijven onder het bakken.

Bij het presenteren zitten de broodjes bij voorkeur nog aan elkaar: zo moeten ze van elkaar losgebroken worden om ze uit te delen. Ze kunnen warm worden gegeten, hoewel dat om praktische redenen op een Allerzielenavond waarschijnlijk niet zal gebeuren. Koud smaken ze ook prima.

Recept voor ca. 30 kruiskesbroodjes

150 g roggemeel
200 g boekweitmeel
150 g volkorenmeel (of een andere verhouding van meelsoorten)
snufje zout
200 ml warme melk
1 zakje gedroogde gist
30 g bruine basterdsuiker
1½ tl gemalen kaneel
¼ tl gemalen nootmuskaat
¼ tl gemalen kruidnagel
50 g boter in blokjes gesneden
1 ei (losgeklopt)
200 ml warm water
100 g rozijnen
geraspte schil van 1 citroen

Voor de kruisjes:

¹ In Engeland en de VS zijn ze blijven bestaan als onderdeel van Halloween – het feest op de vooravond van Allerheiligen (All Hallows Eve): armen (tegenwoordig kinderen) gaan langs de deuren met een lampion en zingen een bedelliedje om 'soul cake' te krijgen. Ze zullen pas vertrekken wanneer ze iets lekkers hebben gekregen. En als het goed is, mag je er op rekenen dat de kinderen vervolgens ook voor jouw gestorvenen een gebedje doen...

75 g wit meel
1 eetl witte basterdsuiker
80 ml water

Meng gist, warme melk en suiker in een kom totdat de gist is opgelost. Bedek de kom en zet 10 minuten weg totdat het mengsel begint te schuimen.

Zeef de bloem in een grote beslagkom en vermeng met de specerijen en zout. Snijd de boter erdoorheen tot de boter goed gemengd is. Roer het gistmengsel en het ei erdoor, voeg beetje bij beetje het water toe (misschien is niet de hele hoeveelheid nodig) en blijf minimaal 10 minuten kneden totdat het een samenhangend deeg is geworden. Hoe meer vocht erdoorheen gekneet kan worden, hoe zachter de broodjes worden.

Roer de rozijnen en geraspte citroenschil door het deeg totdat ze goed verdeeld zijn. Het deeg mag iets plakkerig en slap zijn. Bedek de kom met folie en laat het op een warme en tochtvrije plaats minimaal 1 uur rijzen totdat het deeg is verdubbeld.

Vet een platte ovenschaal of bakblik in. Leg het deeg op het met bloem bestoven aanrecht. Kneed vervolgens minimaal 10 minuten totdat het zacht en elastisch is. Verdeel het deeg in vieren. Dek het deeg waarmee niet gewerkt wordt, af met folie tegen uitdrogen. Vorm uit ieder kwart kleine bolletjes van ieder ca. 35 g.

Verdeel de bolletjes over de bodem van de ovenschaal met een kleine tussenruimte (het is de bedoeling dat de broodjes tegen elkaar aan bakken).

Snijd met een scherp mes een kruisje over de rug van alle broodjes.

Dek de ovenschaal met bolletjes af met een vochtige theedoek en laat ze op een warme plaats nog een half uur rijzen.

Verwarm de oven voor op 220C.

Meng voor de kruisjes in een kom wit meel en suiker door elkaar, roer het water erbij totdat een goed mengsel is ontstaan. Het moet ongeveer de dikte hebben van pannenkoekenbeslag. Vul een spuitzak met een kleine mond met het beslag. Vul de kruisjes op de rug van de broodjes met het beslag zodat het kruisje goed zichtbaar is.

Bak de broodjes ca. 15 minuten in de oven, of totdat de broodjes mooi bruin zijn. Ze zijn gaar als ze hol klinken wanneer je er met een houten pollepel op slaat. Haal de broodjes voorzichtig uit het bakblik zodat ze nog niet van elkaar breken en laat ze afkoelen op een rek.

De broodjes zijn het lekkerst als ze dezelfde dag gegeten worden.